

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Analýza čínských rčení *xiehouyu* se znakem zvířete
ve zdrojové oblasti

Analysis of Chinese two-part allegorical sayings *xiehouyu*
with a character of an animal in the source domain

OLOMOUC 2022, Bc. Martina Filgasová

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Tereza Slaměnková, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis

Anotace

Jednou z nejpozoruhodnějších oblastí každého jazyka jsou idiomy a rčení. Tato diplomová práce se zabývá jedním z typů čínských idiomů, které se nazývají 歇后语 *xiēhòuyǔ*. Ta se skládají ze dvou částí, přičemž první část čerpá motivy z určité zdrojové oblasti a přenáší je do oblasti cílové. Je zajímavé pozorovat významové posuny mezi těmito oblastmi. V této práci se konkrétně zaměřujeme na posuny ze zdrojových oblastí, které obsahují zvíře do oblasti lidského světa. Práce je rozdělena do dvou hlavních částí: teoretické a praktické. Součástí teoretického úvodu do problematiky jsou kapitoly o metaforách, klasifikaci čínských idiomů a symbolice v čínské kultuře. Praktická část vychází z korpusu sestaveného na základě slovníku *A Chinese-English Dictionary of Enigmatic Folk Similes* (Rohsenow 1991). Korpus čítající 884 *xiehouyu* analyzujeme ze dvou pohledů, přičemž prvním cílem je provést kategorizaci sémantických oblastí *xiehouyu*, ve kterých se vyskytují zvířata, a druhým cílem je zmapovat zdrojové oblasti *xiehouyu* s ohledem na objevující se zvířata. Výstupem práce bude také čínsko-český slovníček *xiehouyu*.

Počet znaků	123 448
Počet slov	21 847
Počet stran	71
Počet použitých tabulek	13
Počet příloh	1
Počet zdrojů	20

Klíčová slova: idiom, *xiehouyu*, metafora, zdrojová a cílová oblast, zooapelativa

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce Mgr. Tereze Slaměnikové, Ph.D. za všechny cenné rady a přínosné připomínky a celkovou ochotu a trpělivost, kterou při vedení mé práce projevovala. Také bych chtěla poděkovat své rodině, která mě po celou dobu studia podporovala, a obzvláště svému bratrově a také kamarádu Pavlovi za podporu zejména při dokončování této diplomové práce.

Obsah

Ediční poznámka.....	6
Seznam tabulek.....	7
ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
METAFORY.....	10
KLASIFIKACE ČÍNSKÝCH IDIOMŮ.....	13
SYMBOLIKA V ČÍNSKÉ KULTUŘE.....	20
PRAKTICKÁ ČÁST.....	22
METODOLOGIE.....	22
ANALÝZA CÍLOVÝCH OBLASTÍ.....	24
1. Chování člověka.....	24
2. Charakterové vlastnosti.....	31
3. Mezilidské vztahy.....	36
4. Modalita.....	39
5. Emoce a nepříjemné prožitky.....	42
6. Lidské činnosti.....	46
7. Fyzická stránka člověka.....	48
8. Expresivní výrazy a politický kontext.....	50
9. Duševní procesy.....	52
10. Kvantita a kvalita.....	54
Nezařazená <i>xiehouyu</i>	56
ANALÝZA ZDROJOVÝCH OBLASTÍ.....	57
ZÁVĚR.....	66
Resumé.....	68
Bibliografie.....	69
Seznam příloh.....	71

Ediční poznámka

Výslovnost čínských znaků je zaznamenána pomocí čínské transkripce pinyin. V textu ji odlišujeme dvěma typy písma: pokud jde o čínské lingvistické termíny, používáme písmo *Times New Roman v kurzívě* a pokud jde o příklady čínských *xiehouyu* či jednotlivá zvířata, užíváme písmo Courier New.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Sémantický okruh 1. Chování člověka	31
Tabulka 2: Sémantický okruh 2. Charakterové vlastnosti	36
Tabulka 3: Sémantický okruh 3. Mezilidské vztahy.....	39
Tabulka 4: Sémantický okruh 4. Modalita.....	42
Tabulka 5: Sémantický okruh 5. Emoce a nepříjemné prožitky.....	45
Tabulka 6: Sémantický okruh 6. Lidské činnosti	48
Tabulka 7: Sémantický okruh 7. Fyzická stránka člověka	50
Tabulka 8: Sémantický okruh 8. Expresivní výrazy a politický kontext.....	52
Tabulka 9: Sémantický okruh 9. Duševní procesy	54
Tabulka 10: Sémantický okruh 10. Kvalita a kvantita.....	55
Tabulka 11: Přehled nejčastěji se vyskytujících zvířat.....	58
Tabulka 12: Přehled všech zbývajících vyskytujících se zvířat	60
Tabulka 13: Soupis sémantických okruhů	66

ÚVOD

V lidské komunikaci jsme schopni své myšlenky sdělovat přímo nebo svůj projev můžeme oživit pojmenováním dané skutečnosti na základě srovnání či podobnosti se skutečností jinou, a použít tak přirovnání. Teorie jazykové relativity¹ formulovaná E. Sapirem a B. L. Whorfem² poukazuje na to, že naše vnímání a chápání okolního světa je závislé na jazyce, kterým mluvíme. Je proto zajímavé sledovat, jakých přirovnání využívají mluvčí různých jazyků k popisu světa a dění kolem nich. Mimo jiné i právě z tohoto důvodu jsou jednou z nejpozoruhodnějších oblastí každého jazyka idiomy a rčení. Konkrétně čínština přitom rozlišuje hned několika typů rčení, z nichž jsme si k bližšímu zkoumání vybrali typ, který v češtině nenajdeme, a tím jsou tzv. 歇后语 *xiēhòuyǔ*. Tato rčení by se dala přeložit jako „počkej na následující slova“ a skládají se ze dvou částí, přičemž první věta je v podobě hádanky, zatímco druhá je v podstatě odpovědí a zároveň jádrem výpovědi. První část čerpá motivy z určité zdrojové oblasti a přenáší je do oblasti cílové³. Je zajímavé pozorovat významové posuny mezi těmito oblastmi. V této práci se konkrétně zaměřujeme na posuny ze zdrojových oblastí, které obsahují zvíře do oblasti lidského světa.

Výzkum *xiēhòuyǔ* prezentovaný v této práci si klade za cíl poskytnout odpověď na dvě výzkumné otázky: „Do jakých oblastí lidského světa se přesunul význam *xiēhòuyǔ* obsahujících zvíře?“ a „Jaká zvířata se nejčastěji vyskytují ve zdrojových oblastech *xiēhòuyǔ* obsahujících zvíře?“. Obecně ve frazeologii jsou zvířata užívána k přirovnání k lidským vlastnostem, činnostem a stavům⁴, a proto předpokládáme zastoupení v těchto sémantických oblastech. Na základě předběžné analýzy 100 *xiēhòuyǔ*⁵ jsme schopni vyslovit hypotézu, že mezi frekventovaná zvířata budou pravděpodobně patřit žába, tygr, pes, myš, kočka, králík, komár a želva. Lze zároveň očekávat, že při překladu nebude možné nalézat české ekvivalenty a bude potřeba *xiēhòuyǔ* vysvětlit opisem. Důvodem je velká odlišnost české a čínské kultury a také fakt, že se jedná o typ rčení, který v českém jazyce nemáme. Pokud bychom tedy měli shrnout cíle práce, tak prvním cílem je provést kategorizaci sémantických oblastí *xiēhòuyǔ*, ve kterých se vyskytují zvířata a druhým

¹ Známa také jako „Sapir-Whorfova hypotéza“.

² Např. WHORF, 2012.

³ VAŇKOVÁ, 2005, s. 100.

⁴ ČERNÁ, 2015.

⁵ YIN, 1999.

cílem je zmapovat zdrojové oblasti *xiehouyu* s ohledem na objevující se zvířata. Výstupem práce bude také čínsko-český slovníček *xiehouyu*.

Práce je rozdělena do dvou hlavních částí: teoretické a praktické. Součástí teoretického úvodu do problematiky je kapitola věnující se metaforám a s nimi souvisejícími pojmy zdrojová a cílová oblast. Zde vycházíme z publikací M. Johnsona a G. Lakoffa a Ireny Vaňkové. Ve druhé kapitole popisujeme klasifikaci čínských idiomů s vysvětlením rozdílů a uvedením příkladů a také blíže charakterizujeme samotná *xiehouyu*. Mezi hlavní sekundární zdroje zde patří např. kapitola Chinese *xiehouyu* z *The Routledge Encyclopedia of the Chinese Language*, článek Distinctive Features of Chinese Proverbs: A Comparative Study of Suyu and Yanyu and Other Types of Shuyu nebo kapitola Vocabulary and usage z publikace *Using Chinese: A Guide to Contemporary Usage*. Poslední kapitola teoretické části poskytuje úvod do symboliky v čínské kultuře, jelikož vnímání zvířat v této rovině lze pozorovat ve velké části námi zkoumaných *xiehouyu*.

Praktická část vychází z korpusu sestaveného na základě primárního zdroje, kterým byl slovník *A Chinese-English Dictionary of Enigmatic Folk Similes* (Rohsenow 1991). Tento slovník čítá celkem asi 3 700 *xiehouyu*, přičemž za námi vymezených podmínek bylo identifikováno celkem 884 *xiehouyu*. Soubor obsahující všechny excerpované idiomy je přílohou této práce a každé spojení je opatřeno přepisem v *pinyin*, českým doslovným překladem a také vysvětlením významu. Vzniklý soupis zkoumáme ze dvou úhlů pohledu. První dílčí analýza přináší sémantickou klasifikaci cílových oblastí, které jsou vytvořeny na základě společných rysů dle toho, do jakých oblastí lidského života spadají přenesené významy *xiehouyu*. V druhé dílčí analýze se pak soustředíme na to, jaká zvířata se nachází ve zdrojových oblastech, přičemž blíže se věnujeme pouze nejčastěji se vyskytujícím a dále provádíme komparaci našich zjištění s odbornou literaturou, která osvětluje symbolický význam daných zvířat v čínské kultuře. V závěru práce pak shrnujeme výsledky obou analýz a zdůrazňujeme zajímavá zjištění.

TEORETICKÁ ČÁST

METAFORY

Základním nástrojem lidské komunikace je jazyk. Skrze něj sdělujeme své myšlenky a pocity. K tomuto účelem nám jazyk nabízí velké množství prostředků, pomocí kterých můžeme vyjadřovat své úvahy, názory, nápady a emoce. Jedním z nejzajímavějších způsobů je použití obraznosti neboli metaforičnosti. Metaforu můžeme definovat různě, ale v zásadě se jedná o jazykový jev, který propojuje dvě odlišné oblasti naší zkušenosti. Dle základní definice *Nového encyklopedického slovníku češtiny* je metafora „jedním z rétorických tropů, u kterého dochází k náhradě přímého, vlastního pojmenování pojmenováním nevlastním na základě podobnosti jejich významů“⁶. Zároveň také „dochází ke vztažení pojmenování určité skutečnosti na podobnou skutečnost v jiné oblasti s tím, že je mezi oběma – např. na základě jejich tvaru, vlastností, umístění, funkce apod. – vztah podobnosti, resp. že se takový vztah adaptací a posunem významu vytváří“⁷. Na základě této definice, která užívá výrazu „tropa“, bychom se mohli mylně domnívat, že metafory jsou prostředky používané zejména v uměleckých textech, např. v poezii. Přitom je třeba si uvědomit, že metafora se objevuje i v naší běžné každodenní komunikaci. Tento nový pohled rozvinuli v 80. letech 20. století George Lakoff a Mark Johnson. Z českého překladu jejich knihy *Metafory, kterými žijeme*, budeme v této teoretické části vycházet.

Výše zmínění lingvisté představili teorii konceptuální metafory, která dokazuje přenášení struktury poznání z jedné oblasti do druhé v každodenním životě. Právě tato teorie vedla k závěru, že naše pojmová soustava, ve které myslíme a podle níž běžně jednáme, je do velké míry metaforicky strukturována. Tudíž nemůžeme tvrdit, že metafory jsou něčím okrajovým či náhodným.⁸

G. Lakoff a M. Johnson v knize vyčleňují tři typy metafor: strukturní, orientační a ontologické. Strukturní metafory jsou případy, kdy je jeden pojem metaforicky strukturován na základě pojmu druhého.⁹ Jako příklad uvádí metaforický pojem SPOR/ARGUMENTACE JE VÁLKA. Tato metafora může být do každodenního života promítána různými výrazy, např. *napadnout slabiny* v argumentaci, *kritika mířila přímo*

⁶ NEKULA, 2017.

⁷ Tamtéž.

⁸ VAŇKOVÁ, 2005, s. 100.

⁹ LAKOFF – JOHNSON, 2002, s. 26.

do černého, odstřelit všechny námitky. Dále ve sporu/argumentaci můžeme vyhrát či prohrát; člověka, s nímž spor/argumentaci vedeme, vidíme jako protivníka; útočíme na jeho pozici či můžeme vyklidit pozice.¹⁰ Další zmíněnou metaforou je např. ČAS JSOU PENÍZE, jelikož čas je v naší kultuře cenným zbožím. Je to omezený rezervní zdroj prostředků, chápeme jej jako něco, co se dá utracet, čím se dá mrhat, co se dá rozpočítat apod. Můžeme tedy slyšet spojení, jako *plýtváš* mým časem, *investovat* spoustu času či *promrhat* drahocenný čas.¹¹

Druhý typ metafor autoři nazývají jako orientační metafory, u nichž nedochází ke strukturalizaci jednoho pojmu na základě pojmu druhého, ale k organizaci celého systému pojmů, a to všech pojmů vůči sobě navzájem. Název této kategorie vychází ze skutečnosti, že většina z nich má souvislost s orientací v prostoru: nahoru – dolů, dovnitř – ven, vpředu – vzadu, směrem k – pryč od, hluboký – mělký, centrální – periferní.¹² Jako příklad autoři uvádějí např. ŠŤASTNÝ JE NAHOŘE; SMUTNÝ JE DOLE. Máme tedy výrazy jako *zvednout* náladu, v *povznesené* náladě, *zvýšit* sebevědomí, cítit se *skleslý*, být *na dně* či *upadnout* do deprese.¹³ Jako další příklad předkládají RACIONÁLNÍ JE NAHOŘE; EMOCIONÁLNÍ JE DOLE: diskuze *poklesla* na emocionální úroveň, diskuzi se podařilo *pozvednout* do racionální roviny či *pozvednout* se nad své emoce.¹⁴

Posledním uváděným typem jsou metafory ontologické, přičemž ty autoři dělí do více podtypů. Prvním z nich jsou metafory entit a substancí, kde rozličný základ pro mimořádně širokou škálu těchto metafor poskytují naše zkušenosti s fyzickými objekty a látkami (zejména s našimi vlastními těly). Jde o způsoby, jak pohlížet na události, činnosti, city, myšlenky apod. jakožto na nespojité entity a substance téhož druhu. Pak na ně totiž dokážeme v řeči referovat, třídit je do kategorií, zařazovat do skupin, kvantifikovat je a s pomocí těchto prostředků o nich také rozumně uvažovat.¹⁵ Autoři uvádí některé druhy účelů, pro které můžeme tyto metafory užívat a doplňují je reprezentativními příklady. Jedná se např. o odkazování/reference (*nádherné podání, čest naší země*), kvantifikace (*velké množství trpělivosti, příliš mnoho nesnášenlivosti*), identifikace aspektů (*brutalita války, euforie vítězství*), identifikace příčin (*tlak odpovědnosti, neměli jsme dost morální síly*) či stanovení cílů a motivace činností (*hledat slávu a štěstí, zajistit si finanční*

¹⁰ LAKOFF – JOHNSON, 2002, s. 16.

¹¹ Tamtéž, s. 20.

¹² Tamtéž, s. 26.

¹³ Tamtéž, s. 27.

¹⁴ Tamtéž, s. 30.

¹⁵ Tamtéž, s. 39–40.

jistotu).¹⁶ Jsou si přitom vědomi, že okruh účelů je poměrně omezený, a tedy pouhé nahlížení na nefyzické věci jako entity či substance nám neumožní dozvědět se o ní příliš nového. Proto uvádějí příklad propracovanější metafory VĚDOMÍ JE STROJ, která nám poskytuje koncepci vědomí jako něčeho, co má stavy „zapnout-vypnout“, co má úroveň efektivity či vnitřní mechanismus, např. *dochází mi pára, vyfabrikovat hlášení*.¹⁷ Druhým podtypem jsou metafory nádob, kam spadají metafory ÚZEMÍ JSOU NÁDOBY (*v lese, venku z lesa*), ZORNÁ POLE JSOU NÁDOBY (*loď připlouvá do zorného pole, ve středu mého zorného pole*) a UDÁLOSTI, ČINNOSTI, DĚJE A STAVY JSOU NÁDOBY, např. *jít do cvičení, vypadnout ze závodu, být ponořen do práce, být v rozpacích, být venku z potíží*.¹⁸ Mezi vůbec nejzřejmější ontologické metafory patří podle Lakoffa a Johnsona případy, kdy je fyzický objekt dále specifikován jako lidská bytost. Jako příklady personifikace uvádějí např. *spojení inflace pohlcuje zisk, náboženství přikazuje* či *rakovina ho dostihla*.¹⁹ Jako poslední podtyp zde autoři řadí metonymii, kde se užívá jedné entity k tomu, aby odkazovala na jinou, která má vůči ní jistý vztah, např. *kuře na paprice* u okna chce platit (= člověk, který si objednal kuře na paprice), *dělá do novin* (= pracuje jako žurnalista), *koupit si Forda* (výrobce za výrobek) či *Wall Street zachvátila panika* (místo za instituci).²⁰

Výše jsme mluvili o dvou oblastech naší zkušenosti, mezi kterými dochází u metafor k propojení. Pro pojmenování motivace metafory můžeme použít dvojici termínů téma (o čem metafora vypovídá) a nosič (prostřednictvím čeho o tom vypovídá). Častější je však užití termínů zdrojová oblast a cílová oblast.²¹ Tento popis metafory je pro práci s čínskými *xiehouyu* velice příhodný, jelikož v jejich případě jsou tyto dvě části zřetelně rozlišeny. Obecně je při popisu metafor možné postupovat přinejmenším dvěma směry: vyjít od jazykových metafor vybrané cílové oblasti a zjišťovat jejich oblasti zdrojové, nebo vyjít od vybrané zdrojové oblasti a postupovat k oblastem cílovým.²² V této práci jsme zvolili postup druhý. Vybranou zdrojovou oblastí byla zvířata a sledovali jsme, do kterých cílových oblastí vyjádření motivovaná zvířaty směřují.

¹⁶ LAKOFF – JOHNSON, 2002, 40–41.

¹⁷ Tamtéž, s. 41–42.

¹⁸ Tamtéž, s. 43–46.

¹⁹ Tamtéž, s. 47.

²⁰ Tamtéž, s. 49–52.

²¹ VAŇKOVÁ, 2005, s. 99–100.

²² Tamtéž, s. 130.

KLASIFIKACE ČÍNSKÝCH IDIOMŮ

Předmětem mé práce jsou *xiehouyu*, a bude jim proto v této kapitole věnována samostatná podkapitola. Jde ale jen o jeden z několika typů idiomů, kterých je v čínštině více než např. v češtině či angličtině. Je také důležité podotknout, že ohledně jejich klasifikace zatím nepanuje všeobecná shoda, a tak různí autoři uvádí různá dělení. Rovněž bývá jeden český (či cizojazyčný) ekvivalent užíván v souvislosti s různými čínskými idiomy, a tak se např. více typů shodně překládá jako „příslíví“ či „rčení“. Proto budeme v práci používat vždy i čínské názvosloví. Zároveň se při samotnému pochopení čínských idiomů a jejich rozdílů budeme opírat o jejich charakteristiku, např. struktury či obsahu, spíše než o český či anglický překlad.

Zhangová uvádí, že *xiehouyu* jsou součástí rčení 熟语 *shuyu*, spolu s příslovími 谚语 *yanyu*, čtyřznakovými idiomy 成语 *chengyu* a tříznakovými idiomy 惯用语 *guanyongyu*.²³ Kdybychom chtěli tyto čtyři kategorie srovnat, tak z hlediska stylu jsou *xiehouyu* méně formální, alegorická a humorná, přísloví *yanyu* jsou také méně formální a jsou trefná, tříznakové idiomy *guanyongyu* jsou rovněž méně formální a snadno pochopitelné, čtyřznakové idiomy *chengyu* jsou naopak formální a vytříbené. Pokud jde o původ, *xiehouyu*, *yanyu* a *guanyongyu* mají lidový původ, naproti tomu *chengyu* vychází z klasických děl.²⁴

Stoch ve své práci také popisuje charakteristické rysy různých typů idiomů, přičemž si je vědom nejednotnosti názvosloví. Idiomy označuje souhrnným pojmem 熟语 *shuyu* (angl. *familiar expressions*, tedy jako „známé výrazy“) a dále z nich vyčleňuje pět kategorií: 成语 *chengyu*, 谚语 *yanyu*, 歇后语 *xiehouyu*, 惯用语 *guanyongyu* a 俗语 *suyu*.²⁵ Toto dělení přebíráme i v naší práci, jelikož nám umožňuje lépe pochopit více typů idiomů.

Chengyu

Chengyu patří mezi rozšířené ustálené výrazy. Vyjadřují pouze obecnou myšlenku a neobsahují vysvětlení, takže nebývají poučné. Jejich struktura a složky jsou neměnné a *chengyu* slouží pouze jako součást věty, zřídka jako úplná věta.²⁶

²³ ZHANG, 2016, s. 402.

²⁴ Tamtéž, s. 403.

²⁵ STOCH, 2016, s. 48.

²⁶ Tamtéž, s. 52.

Styl *chengyu* je ovlivněn klasickou čínštinou předmoderních textů, a patří tedy do formálního rejstříku. *Chengyu* pochází hlavně z klasických děl, ale mají zdroj také v *suyu*.²⁷ Můžeme rozlišit dva typy těchto idiomů: za první jsou to *chengyu* patřící do formálního psaného jazyka, a za druhé *chengyu* nacházející se v každodenním mluveném jazyce, které lze na základě častého používání klasifikovat jako *suyu*.²⁸

Pro *chengyu* je charakteristická především jejich stručnost a také převážně čtyřznaková struktura. Proto bývá problematické odlišit přísloví, která se skládají ze čtyř znaků, od *chengyu*. Avšak právě jejich stručná a pevná forma je odlišuje od přísloví, protože ta mohou být obměňována.²⁹

Yanyu

Yanyu jsou ustálené věty rozšířené mezi obyčejnými lidmi, které jednoduše vyjadřují lidová moudra. Zjednodušují postřehy, zkušenosti a moudrost obyčejných lidí do krátkých, výstižných a hovorových výroků za použití známých obrazů a odvozených významů. Pak je formulují do snadno zapamatovatelné podoby. *Yanyu* jsou obvykle metaforické nebo alegorické a zobrazují typy chování nebo situace a výsledky, které z nich vyplývají. Přestože jsou hluboce zakořeněny v čínské kultuře, zpravidla je není těžké přeložit díky jejich metaforickým vlastnostem a blízkému vztahu ke každodennímu životu.³⁰

Z hlediska struktury jsou *yanyu* gramaticky úplné a samostatné věty vyjadřující postřeh, názor nebo moudrost předávanou ústně vztahující se ke společným zkušenostem dané skupiny lidí sdílejících stejný jazyk.³¹ Jejich velké množství pramení z ústní tradice a jejich obsah je záležitostí kolektivní životní zkušenosti.³²

Geyan

Jde o jazykově sofistikované věty s pevnou strukturou, které mají poučný obsah. Mnohé působí jako povzbuzení k rozvíjení vlastní morální podstaty a daly by se tedy

²⁷ STOCH, 2016, s. 52.

²⁸ Tamtéž, s. 53.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ BOGUSHEVSKAYA, 2017b, s. 642.

³¹ STOCH, 2016, s. 49.

³² Tamtéž, s. 51.

přeložit jako „mravní zásady“. Idiomy *geyan* oproti příslovím *yanyu* pouze vykládají určité morální hodnoty tím, že se soustředí na formování etického chování.³³

Pochází z děl vlivných autorů a pro svůj vytríbený styl se používají převážně v psaném projevu. Proto můžeme říct, že *geyan* jsou citáty (tj. mají konkrétního autora). Navíc díky původu ve slavných literárních dílech nenáleží na rozdíl od *yanyu* do hovorového rejstříku.³⁴

Guanyongyu

Jsou to velmi často používané hovorové výrazy, které barvitě odrážejí lidové představy, tradiční hodnoty a kulturní postoje. Rozdíl mezi *guanyongyu* a *suyu* spočívá v tom, že *guanyongyu* pouze vytváří analogii situace a také bývají vždy vyjádřena metaforou.³⁵

Guanyongyu jsou sémanticky stabilní, ale strukturně flexibilní. Obvykle tvoří trojslabičné kolokace.³⁶ Díky své flexibilní struktuře mohou mít *guanyongyu* lexikální či strukturní varianty, ve kterých mohou být jejich komponenty zkráceny, rozšířeny nebo změněny.³⁷ Jsou druhou nejpočetnější kategorií čínských idiomatických jednotek po *chengyu*.³⁸

Suyu

Suyu jsou také rozšířené výrazy, nicméně na strukturní úrovni netvoří celé věty. Na rozdíl od *yanyu* slouží pouze k popisu stavu věcí, a ne k předávání životních moudrostí.³⁹

Může být obtížné určit rozdíl mezi *yanyu* a *suyu* na základě jejich struktury, protože oba typy mají neměnné pevné struktury. Rozdíl však může být jasnější, pokud se zaměříme na jejich obsah. *Suyu* na rozdíl od *yanyu* neobsahují rady či poučení, ale slouží pouze k ozvláštňení promluvy, např. místo popsání člověka jako „smutného a našťvaného“ můžeme použít *suyu* 鼻子不是鼻子, 臉不是臉 *bízi búshì bízi, liǎn búshì liǎn*, tedy „nos není nos, obličej není obličej“.⁴⁰

³³ STOCH, 2016, s. 51.

³⁴ Tamtéž, s. 52.

³⁵ Tamtéž, s. 55.

³⁶ BOGUSHEVSKAYA, 2017a, s. 333.

³⁷ Tamtéž, s. 337.

³⁸ Tamtéž, s. 333.

³⁹ STOCH, 2016, s. 49–50.

⁴⁰ Tamtéž, s. 50.

Xiehouyu

Xiehouyu jsou čínská metaforická lidová rčení, která jsou tvořena dvěma částmi: metaforou a zamýšleným sdělením. Tyto dvě části jsou v řeči odděleny pauzou nebo v psaném projevu čárkou či pomlčkou. To poskytuje posluchači čas a zároveň upozorňuje na zamýšlený význam, který má být odvozen, a tím se zvyšuje účinek humoru nebo satiry.⁴¹ Vztah mezi těmito dvěma částmi *xiehouyu* je primárně výkladový, zvláště když je druhá část vynechána, protože zamýšlený význam se tak stává implicitním.⁴² Pokud však *xiehouyu* není dobře známé, může vynechání způsobit nejednoznačnost a zmatení. Některá *xiehouyu* mají druhé části, které nelze vynechat, protože by znamenala něco jiného. Např. 出头的椽子——先烂 chūtóu de chuánzi - xiān làn znamená „odhalené trámy – první shnijí“, což vyjadřuje, že je lepší nevyčnívat. Bez druhé části však *xiehouyu* nese význam „vyčnívající trám“, což označuje vůdce (s pejorativní konotací).⁴³

Xiehouyu jsou součástí bohatého ústního repertoáru obyčejných lidí po staletí a jak se dlouhodobým používáním stala známějšími, vysvětlující části se začaly vynechávat a očekávalo se, že si je posluchač doplní.⁴⁴ Podobně jako v češtině, když řekneme „My o vlku“ a očekáváme, že posluchač si doplní „a vlk za dveřmi“ nebo „Kdo jinému jámu kopá,“ a posluchač bude vědět, že pokračování zní „sám do ní padá.“

Humornost těchto idiomů plyne ze vzájemné neslučitelnosti obou částí promluvy či pohlížení na druhou část z nečekaného úhlu. Tento humor je často až za hranicí slušnosti, a *xiehouyu* tak mohou být velmi hovorová či dokonce vulgární. Jde o formu sdílení humoru s lidmi ze stejné skupiny. *Xiehouyu* čerpají ze společných odkazů, historických a literárních narážek, které nemusí být okamžitě srozumitelné pro ostatní. Při použití v konverzaci se očekává, že posluchači rozpoznají narážku a dají najevo své porozumění úsměvem nebo smíchem. Kvůli obsahu kulturních odkazů mohou vtip některých *xiehouyu* ocenit jen lidé alespoň částečně vzdělání v čínských dějinách a literatuře.⁴⁵

⁴¹ ZHANG, 2016, s. 395.

⁴² Tamtéž, s. 397.

⁴³ Tamtéž, s. 400.

⁴⁴ ROHSENOW, 1991, s. x.

⁴⁵ CHEY, 2014, s. 812–813.

Obsah *xiexouyu*

Xiehouyu pochází z rozmanitých literárních zdrojů a lidové slovesnosti, včetně pověstí, historických událostí, přesvědčení, každodenního života a zkušeností.⁴⁶ Příkladem *xiehouyu* s původem z pověsti je např. 叶公好龙——口是心非 *Yè Gōng hào lóng – kǒu shì xīn fēi* „Láska Pana Ye k drakům – říkat ano, ale myslet ne“, které nese význam dvojakosti. Toto alegorické *xiehouyu* pochází z lidové pověsti, ve které byl Pan Ye známý svou láskou k drakům a všude měl rozmístěné jejich obrázky. Když se o tom skutečný drak doslechl, zastavil se jej pozdravit. Pan Ye se však vyděsil a utekl, takže jeho láska k drakům se ukázala jako podvod. Z historického příběhu vychází *xiehouyu* 刘备借荆州——有借无还 *Liú Bèi jiè Jīngzhōu – yǒu jiè wú huán* „Liu Bei si vypůjčil Jingzhou – půjčil, ale nikdy nevrátil“, které znamená nesplacenou půjčku či někoho nedůvěryhodného. Liu Bei byl známou postavou v Období tří říší. Říká se, že si kdysi „vypůjčil“ Jingzhou jako vojenskou základnu, ale nikdy jej nevrátil. Ve zkušenostech z každodenního života má původ např. *xiehouyu* 强扭的瓜——不甜 *qiángniǔ de guā – bù tián* „utržený [nezralý] meloun – nemůže být sladký“, které vyjadřuje, že vynucený výsledek nemůže být dobrý. Toto *xiehouyu* obvykle odkazuje na situaci randění nebo manželství a zprostředkovává životní zkušenost ve smyslu „vynucená láska nevydrží“.⁴⁷

Xiehouyu nesou pozitivní, negativní nebo neutrální konotace. Běžné bývá také ironické vyznění, např. 财神爷打官司——有钱就有理 *Cái Shényé dǎ guānsī – yǒu qián jiù yǒulǐ* „Bůh bohatství jde před soud – jeho peníze vždy vítězí“, které poukazují na to, že peníze vládnu světem. Jde o ironickou připomínku, že nezáleží na tom, kdo je vinen, ten, kdo má peníze, vždy dosáhne svého.⁴⁸

Tyto idiomy byly vytvořena v různých dobách a v různých oblastech, a jsou tak nevyhnutelně spojeny s časem a místem. Někdy *xiehouyu* popisují praktiky související např. s výkonem různých povolání, které už nyní neexistují, ale *xiehouyu* zůstala. Některá *xiehouyu* také k pochopení vyžadují znalost daného místa.⁴⁹

⁴⁶ ZHANG, 2016, s. 397.

⁴⁷ Tamtéž, s. 397–398.

⁴⁸ Tamtéž, s. 398.

⁴⁹ Tamtéž, s. 398.

Ještě více než s časem či místem jsou však *xiehouyu* spjata s čínskými lidovými zvyky a jsou plná kulturních souvislostí. Např. 大姑娘生孩子——费力不讨好 dàgūniáng shēng hái zi – fèilì bù tǎohǎo „neprovdaná dívka porodí dítě – její těžká práce a bolest nebudou oceněny“, které symbolizuje nevděčnou práci. Toto *xiehouyu* čerpá z tradičního postoje k neprovdaným matkám a bez kulturního povědomí by bylo obtížné jej pochopit. I když mohou být *xiehouyu* kulturně specifická, existují také obecná, která jsou společná i pro jiné kultury, např. 拿着鸡毛当令箭——小题大做 ná zhe jīmáo dāng lìngjiàn – xiǎo tí dà zuò „držet kohoutí pero, jako by to byl prastarý znak vojenské autority – dělat z něčeho triviálního velkou věc“. Tento idiom vyjadřuje přespříliš a odkazuje na nakládání s náhodnou poznámkou jako s rozkazem a děláním okolo ní velkého rozruchu.⁵⁰ V češtině máme spojení s podobným významem, jako je „dělat z komára velblouda“ nebo „bouře ve sklenici vody“.

Dělení *xiehouyu*

Odborná literatura zmiňuje dvě různé klasifikace *xiehouyu*. Y. Walls a J. Walls vymezují dva typy *xiehouyu*. Prvním jsou tzv. „*punning allusions*“ („narážky na slovní hříčky“). Používají se, když chce člověk použít vtip nebo humor, často pohrdavě při popisu osoby, věci nebo situace. Základní struktura je poměrně jednoduchá: řečník stručně popíše scénu, čin nebo situaci, která se na první pohled jeví jako nesouvisející s tématem diskuse. Tato skutečnost nutí posluchače hledat metaforickou analogii, která by byla v daném kontextu vhodnější. Metaforická analogie je často vyjádřena slovní hříčkou. Pokud je *xiehouyu* dobře známo, pak řečník ani nevysloví pointu, protože posluchač se dovtípí a začne se smát nebo souhlasně přikyvovat. V tomto ohledu má *xiehouyu* mnoho společného s hádankou.⁵¹

Druhým typem *xiehouyu* jsou „*metaphorical allusions*“ („metaforické narážky“). Tento typ je poněkud srozumitelnější, protože nezahrnuje metafory pomocí slovních hříček. Řadí se zde např. idiom 狗咬刺猬——无处下口 gǒu yǎo cìwèi – wú chǔ xià kǒu „pes se snaží kousnout ježka – nemá, kam by zabořil zuby“, které popisuje situaci, kdy člověk neví, kde začít.⁵²

⁵⁰ ZHANG, 2016, s. 398–399.

⁵¹ WALLS – WALLS, 2009, s. 133.

⁵² Tamtéž, s. 135.

V případě druhé klasifikace vycházíme z pojetí Zhangové, která se zaměřuje na skutečnost, že ve slovních hříčkách jde o využívání dvojího smyslu slova nebo smyslu kteréhokoli z jeho homofonních protějšků v lexikonu. Záměrně je využívána vágnost více významů slov nebo podobně znějících slov. Čínský jazyk je plný homofonů, takže není překvapivé, v jakém rozsahu jsou slovní hříčky využívány. Existují dle ní dva hlavní typy slovních hříček: prostřednictvím zvuku (využitím podobně znějících slov) a prostřednictvím významu (využitím mnohoznačnosti slov).⁵³ První zmíněný typ funguje tedy na bázi homofonie nebo homonymie, např. idiom 三九的萝卜——冻(动)了心 sānjiǔ de luóbo – dòng (dòng) le xīn „tuřín uprostřed zimy – srdce je zmrzlé“ znamená nechat se něčím zaujmout. Dòng 冻 „zmrzlý“ je homonymické s dòng 动 „nechat se zaujmout“.⁵⁴

Co se týká druhého typu, téměř každý čínský znak má mnoho vzájemně se lišících významů, což umonuje tvorbu velkého množství hříček. Čtenáři tak vnímají jak zřejmý, obvyklý význam slova, tak ten méně zřejmý, neobvyklejší význam, který autor zamýšlel. Například 马尾栓豆腐——提不起来 mǎwěi shuān dòufu —tí bù qǐlái „svázat tofu koňskými žíněmi – nelze je zvednout“ (zřejmý význam), hříčka na „příliš podřadné nebo hanebné na to, abychom to zmiňovali“ (méně zřejmý význam). Znak 提 tí má dva významy: „zvednout“ (zřejmý význam) a „zmínit“ (méně zřejmý význam).⁵⁵

Kromě těchto dvou hlavních typů slovních hříček existuje i množství jiných prostředků, jako je např. personifikace, hyperbola, rétorické otázky či onomatopoeie. Jejím příkladem je *xiehouyu* 狗撵鸭子——呱呱叫 gǒu niǎn yāzi – guāguā jiào „pes honí kachnu – [kachna] kváká: „Kvák! Kvák!“, přičemž guāguā jiào je onomatopoeický výraz napodobující zvuk, který vydává kachna, ale také to znamená „vynikající“.⁵⁶

⁵³ ZHANG, 2016, s. 400.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Tamtéž, s. 400–401.

⁵⁶ Tamtéž, s. 401.

SYMBOLIKA V ČÍNSKÉ KULTUŘE

V čínské kultuře hraje nesporně velmi významnou roli symbolika. Již téměř před padesáti lety hovořil Ferdinand Lessing o čínské „řeči symbolů“. Označuje ji za druhý způsob mluvy, který všim prostupuje a zároveň představuje další druh komunikace mezi lidmi. Ve srovnání s jednoduchou řečí je rozmanitější a bohatší na různé nuance.⁵⁷

Číňané využívají řeči symbolů např. při vzájemném obdarovávání. Často nesdělují přímo, co by chtěli příjemci popřát, jelikož je to v těchto situacích považováno za primitivní. Své přání zahalí např. do citátů ze staré literatury nebo dar zabalí do balicího papíru, jehož barva či vzorek má také význam. Obdarovaný si tak musí dárek důkladně prohlédnout a teprve pak nalezne detaily, které mu prozradí, co mu dárek přeje, např. dlouhý život, šťastné manželství apod.⁵⁸ Číňané rovněž patří mezi národ, který dává silně najevo svou touhu po dosažení harmonie a štěstí. Téměř všude v Číně můžeme tedy vidět symboly vyjadřující toto přání sobě samým. Jak v čínských domovech, tak na veřejných stavbách, jakými jsou např. paláce, úřady či mosty.⁵⁹

Pokud se podíváme na objekty sloužící jako symboly, zjistíme, že nejdůležitějším objektem je člověk, a to jak fyzicky, tak jako sociální bytost. Zároveň s ním jsou to věci lidskou rukou vyrobené. Dle základního chápání čínského světa stojí člověk na prvním místě, zvířata a rostliny jsou mu podřízeny. V živé přírodě jsou přitom zvířata důležitější než rostliny a domácí zvířata nemívají tak často symbolický význam jako zvířata divoká. Zvířata představují pro člověka něco ambivalentního, mnohá jsou pro něj nebezpečná nebo mají kvality, které do určité míry obdivuje.⁶⁰ Také samotná čínština jako jazyk a její systém znakového písma umožňují vytvářet obrázkové rébusy či slovní hříčky.⁶¹ Svůj význam mají také např. barvy, kdy pro Číňany nejdůležitější barvou je zářivá červená s nádechem cihlového odstínu⁶² nebo čísla, přičemž každé odkazuje na celý komplex faktů či pseudofaktů.⁶³

⁵⁷ EBERHARD, 2001, s. 6.

⁵⁸ Tamtéž, s. 7 a 12.

⁵⁹ OBUCHOVÁ, 2000, s. 12.

⁶⁰ EBERHARD, 2001, s. 10.

⁶¹ OBUCHOVÁ, 2000, s. 14.

⁶² Tamtéž, s. 26.

⁶³ Tamtéž, s. 36.

Obecně lze říci, že čínská symbolika je po tematické i obsahové stránce velmi bohatá. Symboly, ornamenty, motivy, alegorie či atributy souvisí se složitým a bohatým symbolickým světem, který vychází jak z lidové kultury, tak z děl vzdělanců tradiční i současné Číny. Většina symbolů vyjadřuje přání po dosažení prospěchu a jen malá část se zaměřuje na odehnání zlých sil a nepřízně osudu.⁶⁴

Důvodem tohoto symbolického vyjadřování je dle Eberharda to, že již v době Konfucia žili lidé pohromadě v domech těsně u sebe či dokonce v chatrčích ze slámy. Pokoje v domech byly často odděleny jen zdmi z papíru a jednotliví členové rodiny neměli vlastní pokoje. I sousedé ve vedlejší domě tedy mohli téměř vše slyšet, takže Číňané byli vždy zvyklí se držet zpátky a promýšlet, jak by mohly být jejich životní projevy a postoje chápány okolím.⁶⁵

Symbolice v této práci věnujeme kapitolu, jelikož se uplatňuje také v metaforách, a jednou z oblastí, která má pro Číňany symbolický význam, jsou, jak jsme zmínili výše, také zvířata. Podrobnější popis symboliky zvířat jsme zařadili do druhé kapitoly praktické části s názvem Analýza zdrojových oblastí, kde se blíže věnujeme těm zvířatům, která se v námi analyzovaném korpusu objevovala nejčastěji.

⁶⁴ OBUCHOVÁ, 2000, s. 13.

⁶⁵ EBERHARD, 2001, s. 8–9.

PRAKTICKÁ ČÁST

METODOLOGIE

Výzkum byl zahájen sestavením korpusu, přičemž primárním zdrojem byl slovník *A Chinese-English Dictionary of Enigmatic Folk Similes* J. S. Rohsenowa, ze kterého byla vybrána *xiehouyu* obsahující znak zvířete ve své první části. Avšak vzhledem k velkému množství idiomů, které by takovou excerpcí vzniklo, byly nadefinovány skupiny případů, kdy dané *xiehouyu* do výtahu zahrnuto nebylo. Jednalo se o případy, kdy znak zvířete odkazoval na:

- mýtické zvíře (např. 凤凰 fènghuáng fénix, 麒麟 qílín čínský jednorožec),
 - křížence (např. 骡子 luózi mula),
 - část těla zvířete (např. 猫儿眼 māo'ér yǎn kočičí oči),
 - neživé zvíře, jako je kamenná socha, zvíře z porcelánu, železa či jiného materiálu (např. 纸老虎 zhǐlǎohǔ papírový tygr),
 - pokrm (např. 煮熟的鸭子 zhǔ shú de yāzi dušená kachna),
 - jméno postavy (猪八戒 zhūbājiè fiktivní postava Čuník Zhu Bajie)
- či byl součástí:
- jmenné fráze (např. 兔子鞋 tùzǐ xié králičí boty).

Z celkového počtu asi 3 700 *xiehouyu*, která slovník čítá, jich do korpusu bylo zařazeno 884. Vzhledem k tomuto velkému množství je v textu práce u jednotlivých sémantických okruhů uváděn vždy pouze určitý vzorek, a to systematicky v závislosti na celkovém počtu *xiehouyu* v dané vymezené kategorii⁶⁶:

Počet <i>xiehouyu</i>	Počet příkladů
1–5	1
6–10	3
11–20	5
21–30	8
31–40	10
41–50	13

⁶⁶ V případě členitějšího dělení se vztahuje vždy na nejmenší a dále nedělenou sémantickou kategorii.

Tímto způsobem bylo docíleno představení vždy přibližně jedné čtvrtiny (počítáno dle horní hranice rozmezí) *xiehouyu* dané sémantické skupiny. Kompletní seznam analyzovaných *xiehouyu* je pak přílohou této práce, kde jsou kategorie a podkategorie sémantických okruhů číslovány tak, aby odpovídaly pořadí, v jakém se objevují v textu. Avšak toto číslování není do textu přeneseno⁶⁷, aby nedošlo k rozbití celistvosti a návaznosti textu. Také pojmenování sémantických skupin je v některých případech v korpusu zkráceno.

Příkladová *xiehouyu* jsou vždy opatřena prepisem v *pinyin*, doslovným překladem a také vysvětlením významu. Při překladu *xiehouyu* do češtiny a jejich interpretaci jsme vycházeli z výše zmíněného slovníku, přičemž překlady i interpretace byly případně ověřovány zejména v internetových čínských slovnících jako je MDBG Chinese Dictionary⁶⁸. Přepis *pinyin* je také zachován dle tohoto primárního zdroje, což vysvětluje občasné odchylky od běžné výslovnosti znaků, jelikož slovník v některých případech uvádí hovorovou či dialektovou výslovnost a rovněž členění slabik se může lišit od naší katedře využívané Švarného prozodické transkripce⁶⁹.

Co se týká hierarchie a názvosloví, stěžejním je rozdělení *xiehouyu* do sémantických okruhů, ve kterých dále vyčleňujeme kategorie se shodnými rysy, které případně dělíme na podkategorie. Čísla v závorkách za názvy daných skupin⁷⁰ udávají počet *xiehouyu* náležících k dané sémantické skupině. Sémantické okruhy a také jejich kategorie či podkategorie jsou vždy řazeny sestupně dle počtu *xiehouyu*, která obsahují. V závěru kapitoly o daném okruhu popisujeme významné výskyty určitých zvířat či významná spojení, pokud jsme je v daném okruhu pozorovali, a také přikládáme přehledovou tabulku kategorií a podkategorií s dílčími a celkovými počty výskytů.

⁶⁷ Výjimkou jsou přehledové tabulky, kde je důvodem větší přehlednost a také snazší dohledatelnost v korpusu, kde se toto číslování primárně vyskytuje.

⁶⁸ <https://www.mdbg.net/chinese/dictionary>

⁶⁹ Např. ŠVARNÝ, 1991.

⁷⁰ Výraz „skupina“ užíváme jako termín nadřazený okruhům, kategoriím a podkategoriím.

ANALÝZA CÍLOVÝCH OBLASTÍ

1. Chování člověka

Zdaleka největším sémantickým okruhem cílových oblastí bylo chování člověka (207). Tento velký celek jsme rozdělili do tří nadřazených kategorií, kde rozlišujeme chování pozitivní, negativní a neutrální.

Do největší kategorie **negativního chování** (140) spadají ta *xiehouyu*, jejichž význam je obecně vnímán jako nežádoucí a často toto chování zraňuje druhé osoby. Největší podkategorií zde bylo **předstírání** (43), např. prohlašovat se za čestného člověka vyjadřuje *xiehouyu* 白脸儿狼戴草帽儿——假充好人 báiliǎnr láng dài cǎomào er - jiǎ chōng hǎo rén „vlk s bílou tváří se slaměným kloboukem – vydává se za dobrého člověka“, dále 苍蝇飞进花园里——装疯[蜂] cāngying fēi jìn huāyuán lǐ - zhuāng fēng „moucha vletí do zahrady – předstírá, že je včela“ znamená předstírat šílenství, *xiehouyu* 苍蝇跟着蜜蜂飞——冒充采蜜的 cāngying gēnzhe mìfēng fēi - mào chōng cǎi mìde „mouchy létají spolu se včelami – snaží se vypadat jako ty, co sbírají med“ naznačuje předstírat tvrdou práci, 打猫儿下贼——虚张声势 dǎ māo er xià zéi - xū zhāng shēngshì „bít kočku a odehnat zloděje – dělat siláka“ vyjadřuje hrát si na siláka či blafovat. Dále např. *xiehouyu* 恶狗戴佛珠——装大善人 è gǒu dài fózhū - zhuāng dà shàn rén „zlý pes má na sobě buddhistické korálky – předstírá, že je velký lidumil“ nese význam předstírat, že je člověk lepší, než jak tomu ve skutečnosti je, 恶狗见了吃饭的——摇头摆尾 è gǒu jiànle chīfànde - yáo tóu bái wěi „hladový pes vidí někoho jíst – vrtí hlavou i ocasem“ značí podlézání nebo předstírání samolibosti či lehkomyšlnosti. Idiom 鳄鱼掉泪——假惺惺/假慈悲 èyú diào lèi - jiǎ xīngxīng/jiǎ cíbēi „krokodýl roní slzy – předstíraná lítost“ odkazuje na tzv. „krokodýlí slzy“, 割苜蓿喂毛驴——虚情假意 gē mùxù wèi máolú - xū qíng jiǎ yì „sekat kopřivy na nakrmení osla – falešný projev náklonnosti“ představuje neupřímné vyjádření náklonnosti, *xiehouyu* 哈巴狗逮老鼠——象猫, 没猫的本事 hǎbagǒu dǎi lǎoshǔ - xiàng māo, méi māode běnshì „mops se snaží chytit myš – vypadá jako kočka, ale nemá kočičí schopnosti“ znamená vypadat schopně, ale ve skutečnosti být neschopný, 猴子看书——假斯文 hóuzi kàn shū - jiǎ sīwén „opice čte knihu – předstírá, že je

kultivovaná“ nese význam předstírat, že je člověk intelektuál. Dále *xiehouyu* 黄狗插角——装佯[羊] huáng gǒu chā jiǎo - zhuāng yáng „rohy přilepené na hlavě psa – předstírá, že je koza“ symbolizuje hrát divadlo či dělat něco jen na oko, 癞蛤蟆戴眼镜儿——假充斯文 làiháma dài yǎnjìng'er - jiǎchōng sīwén „ropucha s brýlemi – vydávající se za vzdělance“ znamená nepravdivě se prohlašovat za intelektuála a 蚂蚁戴荔枝壳儿——充大头鬼 mǎyǐ dài lìzhīké'er - chōng dàtóu guǐ „mravenci mají na hlavách slupky liči – předstírají, že jsou velkohlaví ďáblové“ značí předstírat, že je člověk „hlavoun“ nebo VIP osoba.

Druhou nejpočetnější podkategorií bylo **nerozumné chování** (41), kde polovinu z těchto *xiehouyu* spojoval význam risku, např. pro vyjádření významu „zahrávat si s ohněm“ můžeme použít 兔子往豹子口里钻——自去送死 tùzi wǎng bàozi kǒulǐ zuān zì qù sòng sǐ „zajíc leze do tlamy leoparda – úmyslně tančí se smrtí“, 小鱼追鸭子——找死 xiǎo yú zhuī yāzi - zhǎosǐ „rybka pronásleduje kachnu – dvoří se smrti“, 野兔子叼枪口——自找死 yětùzi diāo qiāngkǒu - zì zhǎo sǐ „zajíc drží v tlamě hlaveň pistole – dvoří se smrti“ nebo 老鼠舔猫鼻子——找死 lǎoshǔ tiǎn māo bízi - zhǎo sǐ „myš olizuje kočce nos – hledá smrt“. *Xiehouyu* 拔草引蛇——自讨苦吃 bá cǎo yǐn shé - zì tǎo kǔ chī „trhat plevel a podráždit hada – říkat si o malér“ reprezentuje jednat unáhleně a upoutat pozornost nepřítele, 不入虎穴——焉得虎子 búrù hǔ xué - yān dé hǔ zǐ „když se neodvážíš vstoupit do tygřího doupěte – jak získáš tygří mládě?“ vyjadřuje, že když člověk nic neriskuje, nic nezíská, tedy v češtině „risk je zisk“. Dále např. 老绵羊撵狼——拼命 lǎo miányáng niǎn láng - pīnmìng „stará ovce se snaží odehnat vlka – dává do toho všechno“ znamená jít do něčeho naplno bez ohledu na ohrožení života či riskovat život a 螳螂捕蝉——黄雀在后 tángláng bǔ chán - huángquè zài hòu „kudlanka chytá cikádu – nevšimne si, že cížek je hned za ní“ popisuje někoho, kdo myslí pouze na přítomnost, ale ne na to, co přijde, či usiluje o malý zisk a ignoruje větší nebezpečí. Kromě risku *xiehouyu* této podkategorie vyjadřovala také např. promarnění příležitosti: 鸟过拉弓——错过时机 niǎo guò, lā gōng - cuòguò shíjī „napínat luk poté, co pták proletí kolem – promarnit příležitost“. *Xiehouyu* 鸵鸟钻沙堆——顾头不顾尾 tuóniǎo zuān shāduī - gù tóu, búgù wěi „pštros se zaboří do hromady písku – dává si pozor na hlavu, ale ne na ocas“ nese význam jít vpřed bez

uvážení následků, 鸡给黄鼠狼拜年——自找倒霉 jī gěi huángshǔláng bàinián - zì zhǎo dàoméi „slepice přející kolonkovi šťastný nový rok – říká si o potíže“ znamená říkat si o malér či přinášet potíže sám sobě, 蚯蚓钓鲤鱼——以小引大 qiūyǐn diào lǐyú - yǐ xiǎo yǐn dà „používat žížaly k chytání kaprů – použít něco malého k získání něčeho velkého“ vyjadřuje použít něco nevelkého k získání něčeho rozsáhlejšího a 鸡当鸭子赶下河——荒唐 jī dāng yāzi gǎn xià hé - huāng táng „splést si kuřata s kachnami a hnát je do řeky – bláznovství“ označuje pošetilost.

Xiehouyu týkající se negativního chování, která nebylo možné dále seskupit dle společných rysů, jsme zařadili mezi **různé** (32), přičemž zde patří např. 孔雀展翅——卖弄自己 kǒngquè zhǎn chì - mǎinong zìjǐ „páv roztahuje peří na ocase – předvádí se“, což odkazuje k vychloubání se. Malicherné pózování popisuje 猴儿耍拳——小架势 hóur shuǎ quán - xiǎo jiàshì „opice boxuje – malý postoj“, dále 牛犊拉车——乱套了 niúdú lā chē - luàn tàole „tele táhne vozík – pomotá postroj“ znamená dělat v něčem nepořádek, 八哥啄柿子——拣软的欺 bāgē zhuó shìzi - jiǎn ruǎnde qī „majna zobe tomel – vybírá si ty měkké“ symbolizuje šikanovat slabší, 打骡子惊马——镇唬人 dǎ luózi jīng mǎ - zhènhu rén „děsit koně bitím muly – zastrášovat“ poukazuje na záměrné nahánění strachu, 打马惊骡子——惩一儆百 dǎ mǎ jīng luózi - chéng yī, jīng bǎi „děsit mulu bitím koně – potrestat jednoho pro výstrahu stovce“ reprezentuje udělit trest jedinci pro výstrahu ostatním. Dále *xiehouyu* 老虎借猪——有借无还 lǎohǔ jiè zhū - yǒu jiè, wú huán „tygr si půjčuje prase – nikdy se nevrátí“ nese význam půjčit si a nevrátit, 鹅食盆里不许鸭插嘴——独食独吞 é shí pén lǐ bùxǔ yā chā zuǐ - dú shí dú tūn „husa nedovolí kachně strkat zobák do misky s jídlem – jí sama, polyká sama“ vyjadřuje zabírat si všechno jen pro sebe. *Xiehouyu* 疯狗的脾气——见人就咬 fēnggǒu de píqì - jiàn rén jiù yǎo „povaha šíleného psa – pokouše, koho uvidí“ značí útočit na všechny se smyšlenými obviněními a 老鼠上灯台——明偷 lǎoshǔ shàng dēngtái - míng tōu „myš vyskočí na svícen – krade za světla“ znamená otevřeně krást.

Mezi negativní chování spadá také **mít zlé úmysly** (6), např. následující *xiehouyu* znamenají zatajovat podlé úmysly: 狐狸装猫叫——居心不良/存心不良/不怀好心

húli zhuāng māo jiào - jū xīn bùliáng/cún xīn bùliáng/bùhuái hǎo xīn „liška mňouká jako kočka – skrývající zlé úmysly“, 狼装羊笑——居心不良 láng zhuāng yáng xiào - jū xīn bùliáng „vlk předstírá úsměv jako ovce – skrývá zlé úmysly“ a 老狐狸给鸡拜年——会安什么好心 lǎohúli gěi jī bài nián - huì ān shénme hǎo xīn „stará liška přeje slepici šťastný nový rok – jaké dobré úmysly může mít?“.

K chování, které je považováno za negativní a poškozujícím někoho druhého, jsme rovněž zařadili **útlak** (6), např. 饿皮臭虫——死盯[叮] è pí chòuchóng - sǐ dīng „vyhladovělá štěnice – neobyčejně kouše“ reprezentuje vytrvale se na někoho zaměřovat, 没腿的螃蟹——横行不了 méituǐde pángxiè - héngxíngbuliǎo „krabi bez nohou – nemůžou lézt bokem“ znamená nemoci vyvádět výtržnosti či 螃蟹过马路——横行霸道 pángxiè guò mǎlù - héngxíng bàdào „krab přechází silnici – uhání bokem a vládne“ s významem utiskovat či tyranizovat.

Nevděk (5) je bezesporu další typ chování, který do této kategorie můžeme zařadit, např. *xiehouyu* 狗坐轿子——不识抬举 gǒu zuò jiàozi - bùshí táijǔ „pes sedící v palankýnu – neuvědomující si, že je zvedán“ označuje neocenit laskavost někoho jiného. Pokud se někdo uchyluje k **podlézání** (3), můžeme použít např. *xiehouyu* 骑马不带鞭子——全靠拍马屁 qí mǎ búdài biānzi - quán kào pāi mǎpì „jet na koni bez biče – zcela se spoléhat na poplácání koně po zadku“, které znamená spoléhat se pouze na lichotky. **Povýšené chování** (2) je také obecně vnímáno jako negativní a např. naparovat se a chovat se povýšeně vyjadřuje *xiehouyu* 麻雀蹲在房梁上——架子不小 máquè dūnzai fángliáng shang - jiàzi bùxiǎo „vrabec odpočívající na trámu v domě – ne malé bidýlko“. Poslední podkategorií je **podvádění** (2), např. 买鸡捞鸭子——连拐带讹[鹅] mǎi jī, lāo yāzi - lián guǎi dài é „při kupování kuřete také chytat kachnu – a také chytat husu“ značí podvádění.

Chování, které není jednoznačně pozitivní, ale ani negativní, jsme zařadili do kategorie **neutrální** (40), přičemž největší podkategorii tvoří *xiehouyu*, jejichž význam souvisí se **zmatkem** (12), např. 苍蝇掉在酱盆里——糊里糊涂 cāngying diào zài jiàng pén lǐ - húlihútú „moucha spadne do misky s omáčkou – naprosto zmatená“ označuje stav, kdy je člověk zcela popletený, 螃蟹过河——七手八脚

pángxiè guò hé - qī shǒu bā jiǎo „krab přechází řeku – sedm rukou a osm nohou“ popisuje situaci, kdy všichni dělají věci najednou. Dále *xiehouyu* 头雁中弹——乱了群 tóu yàn zhòng dàn - luànle qún „vedoucí divoká husa byla trefena – hejno je uvrženo do zmatku“ reflektuje, že v davu propukl chaos, 一百只兔子拉车——乱套了 yībǎizhǐ tùzi lā chē - luàn tàole „sto králíků táhne vůz – postroje se úplně pomotají“ znamená neorganizovaný či chaotický a bývá použito k popisu skupiny lidí. Dalším příkladem je 苍蝇掐掉头——乱撞 cāngying qiā diào tóu - luàn zhuàng „moucha bez hlavy – zběsile poletuje“, které vyjadřuje zmatený pohyb v prostoru.

Neutrální chování, která neměla žádné společné rysy, byla zařazena do podkategorie **různé** (12) a patří zde např. 蝎子蜚蜈蚣——以毒攻毒 xiēzi zhē wúgōng - yǐ dú gōng dú „štír bodne stonožku – používá jed proti jedu“, které značí poukázat na opak, 猫儿守鼠洞——不动声色 māor shǒu shǔ dòng - bú dòng shēngsè „kočka číhá před myší dírou – nehne ani brvou“ naznačuje stav absolutního klidu, 大公鸡乍毛——抖什么威风 dà gōngjī zhà máo - dǒu shénme wēifēng „kohout roztahuje své peří – není, čím se chlubit“ znamená nemít přednosti, které by člověk mohl stavět na odív, 驮盐驴子跳河——想减轻负担/想轻松 tuó yán lúzi tiào hé - xiǎng jiǎn qīng fùdān/xiǎng qīngsōng „osel nesoucí sůl skočí do řeky – snaží se snížit svůj náklad nebo si odpočinout“ značí snahu zmenšit své (fyzické či psychické) vypětí a touhu po stavu klidu. Dalším příkladem je *xiehouyu* 屎壳螂支桌子——硬逞[撑] shǐkelàng zhī zhuōzi - yìng chěng [chēng] „hovnivál podpírá stůl – tlačí vší silou“ nese význam velmi se snažit zapůsobit.

Další podkategorie tvoří skupiny *xiehouyu*, které sice nejsou nikterak obsáhlé, ale přesto jsme u nich byli schopni identifikovat společné rysy. První z nich je **vytrvalost** (4), např. *xiehouyu* 老鳖咬人——叨住不妨 lǎo biē yǎo rén - diāo zhù búfáng „stará želva kouše člověka – nechce pustit“ znamená nechtít nechat něco být. Dále **opakování** (4), např. 猴子戴草帽——看人干啥, 它干啥 hóuzi dài cǎomào - kàn rén gàn shá, tā gàn shá „opice ve slaměném klobouku – opakuje, co vidí dělat lidí“ symbolizuje opičení se. Podkategorie **prozrazení** (3) obsahuje např. *xiehouyu* 劣马装麒麟——迟早会露脚 liè mǎ zhuāng qílín - chízǎo huì lòujiǎo

„kůň podřadného plemene se vydává za čínského jednorožce – dříve nebo později odhalí svá koňská kopyta“, které znamená prozradit se či „prořeknout se“. Další chování spadající do této kategorie je **snaha vzbudit pozornost** (3), např. upozorňovat na sebe reflektuje *xiehouyu* 狗啃草根——出什么洋[羊]相 gǒu kěn cǎo gēn - chū shénme yáng xiàng „pes hlodá kořínky trávy – chová se jako ovce“. S děláním **tajnosti** (2) souvisí *xiehouyu* 耗子吃猫食——悄悄地干 hàozi chī māo shí - qiāoqiāo de gàn „krysa jí kočičí žrádlo – dělá to tiše, tajně“.

Nejmenší kategorií tohoto sémantického okruhu je **pozitivní chování** (27), kde největší podkategorie tvoří *xiehouyu* s významy odvahy a opatrnosti. S **odvahou** (6) souvisí např. idiom 洞庭湖里的老麻雀——胆子不小 Dòng Tíng Hú lǐ de lǎo máquè - dǎnzi bùxiǎo „staří vrabci u jezera Dong Ting – velmi odvážní“, který vyjadřuje schopnost čelit nebezpečí beze strachu, jelikož Dong Ting je velké jezero v provincii Hunan, kde se pohybuje mnoho orlovců říčních. Dále např. 光着身子骑老虎——(光顾)胆大, 不要脸 guāngzhe shēnzi qí lǎohǔ - (guānggù) dǎndà, búyào liǎn „jet na tygrovi nahý – odvážné, ale nestydaté“ připojuje k odvaze i absenci studu nebo 老鼠同猫睡——练胆量 lǎoshǔ tóng māo shuì - liàn dǎn liàng „myš spí spolu s kočkou – snaží se budovat si odvalu“, které značí snahu vybudovat si schopnost ničeho se nebát.

Opatrnost (6) symbolizuje např. 跑了羊修圈——防备后来 pǎole yáng xiū juàn - fángbèi hòulái „opravovat ohradu poté, co utekly ovce – učinit preventivní opatření kvůli budoucím nehodám“, což znamená snahu předcházet vzniku negativních skutečností. Dále např. *xiehouyu* 入山不忘虎——警惕 rù shān búwàng hǔ - jǐngtì „vstupovat do hor a mít na paměti tygry – být ve střehu“ s významem mít se před něčím na pozoru nebo 属黄花鱼——溜边儿 shǔ huánghuāyúde - liū biānr „narodit se jako ryba – držet se stranou“, které odkazuje na udržování si odstupu před něčím a nezaplétání se do problémů.

Jelikož tato kategorie neobsahuje velké množství idiomů, tak i dílčí podkategorie jsou méně obsáhlé. Následují čtyři menší skupiny dle souvisejících významů. Mezi **různé pozitivní chování** (5) jsme zařadili např. 手里握着个麻雀——紧了怕捏死, 松了怕飞掉 shǒu lǐ wòzhe 'ge máquè - jǐnle pà niēsǐ, sōngle pà fēidiào

„vrabec v ruce – bojíte se, že když bude stisk příliš pevný, umačkáte ho k smrti, ale když bude stisk příliš volný, uletí“, které znamená snažit se najít správnou rovnováhu pro daný krok. *Xiehouyu* související s **přípravou** (4) je např. 狗跑路撒尿——预先留后路 gǒu pǎo lù sā niào - yùxiān liú hòulù „pes čůrá podél své cesty (aby si označil svou stopu) – připravovat si cestu k ústupu“, které říká, že než něco uděláte, mějte zadní vrátka. Mezi idiomy s významy vztahujícími se k **přili** (4) jsme zařadili např. 不见兔子不放鹰——抓得紧 bújiàn tùzi búfàng yīng - zhuāde jǐn „nevypouštěj orla, dokud neuvidíš zajíce – drž pevně“, který reprezentuje věnovat něčemu velkou pozornost či nejlépe využívat svůj čas. Poslední podkategorií tohoto okruhu je **souhlas** (2), např. *xiehouyu* s významem plně souhlasit zní 啄米的鸡——连连点头 zhuómǐ de jī - liánlián diǎntóu „kuře klove rýži – znovu a znovu kýve hlavou“.

Analýzou zvířat objevujících se v prvních částech *xiehouyu* jsme došli k několika významným zjištěním. Např. u negativního chování útlaku se až na jeden případ ve všech zdrojových oblastech vyskytl krab. U chování nevděku se ve všech případech jednalo o psovitě šelmy, konkrétně psa, mopse a vlka. U neutrálního chování zmateku zase převládala moucha. Co se týká poměru kategorií, *xiehouyu* s negativními konotacemi bylo nejvíce, konkrétně 67,6 %, zatímco neutrálních 19,3 % a pozitivních pouhých 13 %.

Kategorie	Podkategorie	Počet	Celk. počet
1.1 negativní	1.1.1 předstírání	43	140
	1.1.2 nerozumné chování	41	
	1.1.3 různé	32	
	1.1.4 mít zlé úmysly	6	
	1.1.5 útlak	6	
	1.1.6 nevděk	5	
	1.1.7 podlézání	3	
	1.1.8 povýšené chování	2	
	1.1.9 podvádění	2	
1.2 neutrální	1.2.1 zmatek	12	40
	1.2.2 různé	12	
	1.2.3 vytrvalost	4	
	1.2.4 opakování	4	

	1.2.5 prozrazení	3	
	1.2.6 snaha vzbudit pozornost	3	
	1.2.7 tajnosti	2	
1.3 pozitivní	1.3.1 odvaha	6	27
	1.3.2 opatrnost	6	
	1.3.3 různé	5	
	1.3.4 připravenost	4	
	1.3.5 píle	4	
	1.3.6 souhlas	2	
CELKEM			207

Tabulka 1: Sémantický okruh 1. Chování člověka

2. Charakterové vlastnosti

Druhým největším okruhem byla *xiehouyu* vyjadřující charakterové vlastnosti člověka (105). Mohlo by se zdát, že v některých případech není jasné, proč bylo dané *xiehouyu* přiřazeno k charakterovým vlastnostem, nebo naopak k chování člověka. Mezi první zmíněnou skupinu jsou zařazeny obecné popisné charakterové rysy člověka, zatímco mezi chování ta spojení, která popisovala chování v nějaké konkrétní situaci.

V tomto okruhu můžeme rozlišit čtyři dílčí kategorie. První z nich jsou dle četnosti **negativní charakterové vlastnosti** (72). Zde jsou, obdobně jako u chování, řazeny ty vlastnosti, které jsou obecně vnímány jako nežádoucí a často znamenají i ublížení jiným osobám. Zde můžeme dále vyčlenit jedenáct podkategorií, z nichž byla v nejhojnějším počtu zastoupena **namyšlenost** (15). Např. 倒挂狐狸——用不着翘尾巴了 *dàoguà húli - yòngbuzháo qiào wěiba le* „liška visící vzhůru nohama – není potřeba zvedat ocas“ znamená, že není třeba se povyšovat či být namyšlený; když má někdo přehnané mínění o svých schopnostech, můžeme to vyjádřit *xiehouyu* 哈巴狗儿咬月亮——不知高低 *hābagǒur yǎo yuèliang - bùzhī gāodī* „mops chce kousnout měsíc – neví, jak je vysoko“. Namyšlenost může způsobit také to, že nám úspěch stoupne do hlavy, což vyjadřuje 猴子看镜子——得意忘[望]形 *hóuzi kàn jìngzi - déyì wàngxíng* „opice hledí do zrcadla – samolibě se dívá na svůj vlastní obraz“. Rovněž se v analyzovaném vzorku vyskytla čtyři *xiehouyu*, v jejichž druhé části bylo shodně použito výrazu 自称 *zì chēng*, a tato *xiehouyu* vyjadřovala samochválu. Jako příklad uvádíme

dvě z nich: 耗子爬秤杆儿——自称自 hàozi pá chēnggǎnr - zì chēng zì „myš vyleze na váhu – váží se“ a 癞蛤蟆跳在秤盘里——自称自 làiháma tiào zài chēngpán lǐ - zì chēng zì „ropucha vyskočí na váhy – váží se“.

Druhou podkategorii tvoří **různé negativní charakterové vlastnosti** (14), např. pro lakomého člověka mají Číňané idiom 蚊子放屁——小气 wénzi fàngpì - xiǎo qì „komár vypustí větry – malý vítr“, když je někdo nepořádný a nedbalý nebo je něco např. nedbale napsáno, můžeme použít 水牛踩浆——拖泥带水 shuǐniú cǎi jiāng - tuō ní, dài shuǐ „vodní buvol šlape bahnem – táhne při tom půdu i vodu“, spojení 生虫的拐棍儿——靠不住 shēngchóngde guǎigùn'r - kàobuzhù „červotočem prožraná hůl – nespolehlivá“ symbolizuje člověka na kterého se nelze spolehnout; být rozhazovačný vyjadřuje 老鼠留不得隔夜粮——吃光用光 lǎoshǔ liúbudé géyè liáng - chī guāng yòng guāng „myš si nenechává jídlo na další den – všechno sežere a všechno spotřebuje“ a když se někdo rád zaplétá do věcí, které s ním nesouvisí, můžeme použít 鸡娘哺鸭子——爱管闲事 jī niáng bǔ yāzi - ài guǎn xián shì „slepice krmí kachny – ráda se vměšuje do záležitostí, které se jí netýkají“.

Pak můžeme také pozorovat posun *xiehouyu* do oblasti **lenosti** (8), přičemž polovina těchto spojení znamenala jen mluvit a nic nedělat čili „samé řeči, ale skutek utek“, např. 爱叫的鸟儿——不做窝 àijiàode niǎor - búzuò wō „pták, který rád zpívá – nestaví hnízdo“, 光叫的猫——捉不住老鼠 guāng jiàode māo - zhuōbuzhù lǎoshǔ „kočka, která jen mňouká – nechytne myš“ a 癞蛤蟆吃蚊子——光张嘴 làiháma chī wénzi - guāng zhāng zuǐ „ropucha žere komáry – jen otvírá tlamu“.

Stejně jako v češtině, i v čínštině se lidská **prohnanost či mazanost** (6) přirovnává ke zvířatům a zároveň se ve čtyřech případech jednalo o přirovnání k lišce či úhoři, tedy jako v češtině. Být velmi vychytralý tedy můžeme vyjádřit pomocí 属狐狸的——狡猾透了 shǔ hǔlǐ de - jiǎohuátòule „narodit se jako liška – extrémně mazaný“, když se setká prohnaný s mazaným, můžeme použít 泥鳅黄鳝交朋友——猾头对滑头 níqiū huángshàn jiāo péngyou - huátóu duì huátóu „mřenka se spřátelila s úhořem – kluzký potkal kluzkého a pokud je někdo jak zlomyslný, tak prohnaný,

můžeme ho popsat 既是狐狸，又是狼——恶上加恶 jìshì húli, yòu shì láng - è shàng jiā è „liška i vlk – zlomyslnost přidaná k vychytralosti“.

V češtině říkáme, že je někdo tvrdohlavý jako mezek či beran⁷¹. V čínštině je **tvrdohlavost** (6) symbolizována několika zvířaty, přičemž ve dvou případech se jednalo o želvu a jednou se vyskytl, podobně jako i v češtině, osel. Člověk, který je bystrý a tvrdohlavý zároveň je přirovnáván k želvě: 老乌龟——又精又硬 lǎo wūguī - yòu jīng, yòu yìng „stará želva – chytrá a s tvrdým krunýřem“. Být tvrdohlavý a neochotný přiznat své chyby nebo porážku symbolizuje 毛驴啃石磨——嘴硬 máolú kěn shímò - zuǐ yìng „osel okusuje mlýnský kámen – tvrdá tlama“ a neústupně se odmítat přiznat nebo nechat něco být zase vyjadřuje 王八咬手指头——死不松口 wángba yǎo shǒuzhítóu - sǐ bùsōngkǒu „želva kousne do prstu – tvrdohlavě odmítá svůj skus uvolnit“.

Nesporně negativním charakterovým rysem je, pokud je člověk **zlý** (6). Krutý člověk je např. zde přirovnáván k opici: 猴子跳加官——人面兽心 hóuzi tiào jiā guān - rén miàn, shòu xīn „opice (předvádějící se) převlečená za úředníka – obličej (tj. maska) je obličej lidské bytosti, srdce je srdce zvířete“. Zlou chásku vyjadřuje 土匪骑疯狗——恶人凶马 tǔfēi qí fēng gǒu - è rén xiōng mǎ „bandita jede na vzteklém psu – padouch na divokém koni“ a člověka s toxickou povahou zase spojení 蝎子背蜈蚣——毒上加毒 xiēzi bēi wúgōng - dú shàng jiā dú „štír nese na zádech stonožku – jed k jedu“.

Následující podkategorie mají již nižší zastoupení. Jedná se o **bojácnost** (3), např. pokud je někdo bázlivý a snadno se vyděsí, můžeme použít 属兔子的——胆小(腿长) shǔ tùzide - dǎn xiǎo (tuǐ cháng) „narodit se jako králík – malý žlučník (a dlouhé nohy)“, dále **chamtivost** (3), např. pokud se někdo snaží získat peníze jakýmkoliv způsobem, je přirovnáván k hovniválovi: 屎壳螂滚粪蛋——拼命拱钱[前] shǐkèlǎng gǔn fèndàn - pīnmìng gǒng qián „hovnivál si koulí kuličku – žene se vpřed vši silou“, **sobeckost** (3), kde se ve všech případech jednalo o využití homonymie slov 私 sī

71

<https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=tvrdohlav%C3%BD&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

„soukromý, sobecký“ a 丝 sī „hedvábí, vlákno“, např. 成天想蚕茧儿——只顾私[丝] chéngtiān xiǎng cánjiǎnr - zhǐ gù sī „celý den myslet jen na kokony bource morušového – zajímat se jen o hedvábí“ vyjadřuje, že se člověk zajímá pouze o sebe. Další vlastností byla **nemilosrdnost** (2), např. nelítostného člověka můžeme přirovnat k tygroví: 披着人皮的老虎——要吃人 pīzhe rénpí de lǎohǔ - yào chī rén „tygr v lidské kůži – chce jíst lidi“. Dále se v korpusu objevila **povýšenost** (2) a k popisu povýšeného člověka můžeme použít *xiehouyu* 骆驼看天——眼高 luòtuo kàn tiān - yǎn gāo „velbloud hledí k obloze – oči vysoko“. Dalším společným rysem byla **zuřivost** (2), např. že jeden je zuřivější než druhý, značí 撵走狐狸住上狼——一伙儿比一伙儿凶 niǎnzǒu húli zhùshàng láng - yīhuǒr bǐ yīhuǒr xiōng „vlk se přichází usadit poté, co byla vyhnána liška – jeden je horší než ten předešlý. Poslední podkategorie popisuje **osoby, se kterými je obtížné jednat** (2), přičemž zde je vždy využito přirovnání k jezkovi, např. 属刺猬的——谁碰扎谁 shǔ cìwei de - shéi pèng, zhā shéi „narodit se jako jezek – kdo se ho dotkne, ten se popíchá“.

Druhou kategorií jsou **pozitivní charakterové vlastnosti** (13). Tyto rysy jsou obecně vnímány jako pozitivní a žádoucí. Jejich počet je výrazně nižší, než je počet negativních charakterových vlastností, a proto také není překvapivé, že se neseskupují do početných podkategorií. Nejvíce jich můžeme zařadit do **různých** (5), z nichž pro příklad uvedeme přirovnání pro flexibilního a vstřícného člověka: 属乌龟的——头能伸能缩 shǔ wūguīde - tóu néng shēn, néng suō „narodit se jako želva – hlavu může vystrčit ven anebo stáhnout zpět“. Zbylá *xiehouyu* mají ještě menší zastoupení, jde o **skromnost** (2), např. člověka můžeme popsat pomocí 蟋蟀打架——谦虚[触须] xīshuài dǎ jià - qiān xū [chùxū] „cvrčci mezi sebou bojují – bojují svými tykadly“, dále **upřímnost** (2), kdy člověka popisuje např. 长虫吞竹竿——直出直入 chángchóng tūn zhúgān - zhí chū zhí rù „had spolkně bambusovou tyč – rovná jde dovnitř a rovná vyjde ven“, **všímavost** (2), např. být všímavý a mít dobrý úsudek vyjadřuje 飞过蚊子知公母——眼力不错 fēiguò wénzi zhī gōngmǔ - yǎnlì búcuò „být schopen rozlišit samečka a samičku komára, když letí okolo – mít dobrý zrak“ a **poslušnost** (2), např. poslušný člověk je přirovnáván k druhu psa: 哈巴狗儿见主人——俯首帖耳 hābagǒur jiàn zhǔrén - fǔ shǒu tiē ěr „mops uvidí svého pána – sklopí hlavu a uši“.

Třetí kategorií jsou rysy, které nejsou nutně vnímány jako kladné, ale také nikomu neškodí. Nazvali jsme je **neutrálními charakterovými vlastnostmi** (13). Většina *xiehouyu* této kategorie spadá do rozmanitých sémantických polí, a řadíme je tedy k **různým** (10). Např. tajnůstkářského člověka můžeme popsat pomocí *xiehouyu* 饿猫衔鱼——嘴紧 è mǎo xián yú - zuǐ jǐn „hladová kočka drží v puse rybu – ústa má pevně stisknutá“, váhavý a nerozhodný člověk je připodobňován ke kachně: 鸭子走路——左右摇摆 yāzi zǒu lù - zuǒ yòu yáobǎi „kachna jde – pohupuje se vlevo a vpravo“ a příliš aktivní nebo čilý člověk k opici: 属猴子的——会跳 shǔ hóuzi de - huì tiào „narodit se jako opice – umět skákat“.

Mezi neutrálními vlastnostmi byla pouze jedna cílová oblast, která se opakovala, a tou byla **(ne)ambicióznost** (3), např. člověk s omezenými ambicemi by se dal popsat pomocí 黄昏时的燕子——不想高飞 huánghūnshí de yànzi - bùxiǎng gāo fēi „vlaštovky za soumraku – nerady létají vysoko“.

Poslední kategorií jsou spojení, kde se hovoří o **povaze obecně** (7), přičemž se mezi nimi nachází dvě *xiehouyu*, která vyjadřují, že každý má nějaké přednosti, dovednosti, něco, v čem je dobrý, např. 跛子骑瞎马——各有所长 bǒzi qí xiā mǎ - gè yǒu suǒ cháng „mrzák jede na slepém koni – každý má nějaké přednosti“ a dvě *xiehouyu* vyjadřující, že je těžké změnit svou povahu, např. 狗改不了吃屎——本性难移 gǒu gǎibuliǎo chī shǐ - běnxìng nányí „pes nemůže přestat jíst výkaly – povaha se nedá změnit“. Další ze *xiehouyu* o povaze je např. 画龙，画虎，难画骨——知人，知面，不知心 huà lóng, huà hǔ, nán huà gǔ - zhī rén, zhī miàn, bùzhī xīn „lze nakreslit draka nebo tygra, ale je obtížné nakreslit jejich kostru – člověk může znát lidskou tvář nebo postavu, ale ne jeho srdce“, které znamená, že je obtížné poznat něčí pravou povahu.

Analýzou sémantického okruhu charakterových vlastností jsme zjistili, že 68,6 % *xiehouyu* spadají do oblasti negativních charakterových vlastností a pouze 12,4 % patří k pozitivním vlastnostem. Dále pak 12,4 % jsou neutrální charakterové rysy a zbývajících 6,7 % se týká lidských vlastností obecně. Ve zdrojových oblastech se nejčastěji vyskytovala myš/krysa (8), kočka (7), liška (6), prase (6), kachna (5), tygr (5), želva (5), vlk (4) a pes (4).

Kategorie	Podkategorie	Počet	Celk. počet
2.1 negativní	2.1.1 namyšlenost	15	72
	2.1.2 různé	14	
	2.1.3 lenost	8	
	2.1.4 prohnanost	6	
	2.1.5 tvrdohlavost	6	
	2.1.6 zlý	6	
	2.1.7 bojácnost	3	
	2.1.8 chamtivost	3	
	2.1.9 sobeckost	3	
	2.1.10 nemilosrdnost	2	
	2.1.11 povýšenost	2	
	2.1.12 zuřivost	2	
	2.1.13 obtížné jednat	2	
2.2 pozitivní	2.2.1 různé	5	13
	2.2.2 skromnost	2	
	2.2.3 upřímnost	2	
	2.2.4 všímavost	2	
	2.2.5 poslušnost	2	
2.3 neutrální	2.3.1 různé	10	13
	2.3.2 ambice	3	
2.4 obecně			7
CELKEM			105

Tabulka 2: Sémantický okruh 2. Charakterové vlastnosti

3. Mezilidské vztahy

Lidé jsou společenské bytosti, nežijeme samostatně, ale v různých uskupeních a mohou mezi námi panovat rozličné vztahy a hierarchie. Proto není překvapivé, že právě *xiehouyu* popisující mezilidské vztahy (88) tvoří třetí největší sémantický okruh. Naším hlavním komunikačním prostředkem je řeč (38) a idiomy s ní související tvoří největší kategorii tohoto okruhu. Např. 恶狼扒门——成心糟蹋人 è láng bā mén - chéngxīn zāota rén „zlý vlk tlačí do dveří – úmyslně se pokouší ničit lidi“ nese význam záměrně mluvit o druhých špatně, dále *xiehouyu* 公鸡坏了嗓子——不提[啼]

gōngjī huàile sāngzi - bùtí „s kohoutím hrdlem není něco v pořádku – žádné kokrhání“ použije někdo, kdo chce vyjádřit „nezmiňuj se o tom, nevytahuj to“, idiom 狗拉羊肠——越扯越长 gǒu lā yáng cháng - yuè chě yuè cháng „pes tahající za střeva ovce – čím více tahá, tím jsou delší“ vyjadřuje čím víc někdo mluví, tím se příběh prodlužuje, dále 狗掀门帘——(1) 嘴的功夫 (2) 全仗一张嘴 gǒu xiān mén lián - (1) zuǐ de gōngfū (2) quán zhàng yízhàng zuǐ „pes zvedá závěs dveří – (1) dovednost tlamy (2) vše závisí na tlamě“ znamená, že něčí jedinou předností je vytríbený jazykový projev a 耗子钻进书箱里——(1) 识[食]本(2) 咬文嚼字 hàozi zuānjìn shūxiāng lǐ - (1) shí běn (2) yǎo wén jiáo zì „krysa vleze do knihovny – (1) okusuje knihy (2) žvýká slova a hlodá znaky“ představuje slovíčkaření. Xiehouyu 麻雀回家——唧唧喳喳 máquè huí jiā - jījīzhāzhā „vrabci se vracejí domů – „štěbetání““ označuje rým, který se používá k popisu skupiny mluvících žen, 树头上的八哥儿——有嘴说别人 shùtóu shàngde bāgēr - yǒu zuǐ shuō bié rén „pták majna na stromě – mluví jen o ostatních“ značí vést řeči jen o druhých, 王八放屁——冲壳子 wángba fàngpì - chōng kézi „želva vypouští větry – narazí do krunýře“ vyjadřuje vychloubat se či mít velké řeči. V kategorii *xiehouyu* s významy souvisejícími s řečí se vyskytla podkategorie idiomů souvisejících s **nesmysly** (6), např. 狗戴嚼子——胡勒 gǒu dài jiáozi - hú lēi „pes má nasazenou uzdu – pevně svázaný“ vyjadřuje nesmysl a 狐狸吵架——一派胡[狐]言 húli chǎo jià - yí pài hú yán „lišky se hádají – vše v liščí řeči“ označuje čirý nesmysl.

Obdobně jako u předchozích dvou sémantických okruhů, i zde je zastoupen v hojném počtu význam s negativními konotacemi, a to konkrétně **konflikt** (17). Např. jsme zaznamenali hned čtyři *xiehouyu* s významem na násilí odpovědět násilím, šlo o: 石板砸乌龟——硬碰硬 shíbǎn zá wūguī - yìng pèng yìng „dlažební deska rozdrťí želvu – tvrdost se střetne s tvrdostí“, 石头上甩乌龟——硬碰硬 shítou shàng shuǎi wūguī - yìng pèng yìng „mrštít želvou o kámen – tvrdost narazí na tvrdost“, 王八撞石碑——硬碰硬 wángba zhuàng shíbēi - yìng pèng yìng „želva narazí do kamenné desky – tvrdé narazí do tvrdého“ a 乌龟垫石头——硬顶硬 wūguī diàn shítou - yìng dǐng yìng „dát želvu pod kámen – konfrontovat tvrdost s tvrdostí“. Dalším *xiehouyu* souvisejícím s konfliktem bylo např. 兔子逼急了——也会咬人 tùzi bījíle - yě huì yǎo rén „stisknout králíka příliš silně – také by mohl

někoho kousnout“, které vyjadřuje, že i mírný a trpělivý člověk se bude bránit, pokud zajdeme příliš daleko.

Různé mezilidské vztahy (9) popisují např. *xiehouyu* 云南的老虎, 蒙古的骆驼——互不相识 Yúnnán de lǎohǔ, Ménggǔ de luòtuó - hù bùxiāng shí „tygr z Yunnanu, velbloud z Mongolska – naprostí cizinci“ označuje příslušníky odlišných národů či osoby, které se vůbec neznají, 骆驼钻鸡窝——没门 luòtuó zuān jīwō - méi mén „velbloud se snaží dostat do kurníku – není způsob, jak by se dostal dovnitř“ znamená nemít žádné společenské konexe (k zajištění laskavosti)“ nebo 蜗牛赴宴——不速之客 wōniú fù yàn - bú sù zhī kè „šnek jde na hostinu – vždy přijde pozdě“ reprezentuje nezvaného nebo nečekaného hosta.

Ve společnosti se nachází také lidé, kteří preferují **individualitu (8)**, a tak se v korpusu objevila *xiehouyu*, která poukazuje na projevy vlastní vůle, např. 开笼放麻雀——各奔前程 kāi lóng fàng máquè - gè bèn qián chéng „otevřít klec a pustit vrabce – každý letí svou vlastní cestou“, 树倒猢猻散——各奔前程 shù dào húsūn sǎn - gè bèn qiánchéng „opice se rozprchnou od padlého stromu – každá jde svou vlastní cestou“ či 老虎金钱豹——各走各的道 lǎohǔ jīnqiánbào - gè zǒu gède dào „tygr a leopard – každý jde svou vlastní cestou“.

Někdy ve vztazích a interakci s okolím pociťujeme **nespravedlnost (4)**, na kterou svým významem odkazuje např. *xiehouyu* 黄鼠狼没打到——反闹一手臊 huángshǔláng méi dǎdào - fǎn nào yìshǒu sāo „nechat si kolonka proklouznout mezi prsty – stejně vám budou smrdět ruce“ s významem získat špatné jméno místo výhod za své úsilí, česky bychom řekli „pro dobrotu na žebrotu“. Pokud chceme popsat **souznění (4)**, můžeme říci, že lidé s podobnými vlastnostmi se přitahují nebo „vrána k vráně sedá“. Z čínských *xiehouyu* toto vyjadřuje např. 苍蝇跟屎壳郎做朋友——臭味相投 cāngying gēn shǐkéláng zuò péngyou - chòu wèi xiāng tóu „moucha se přátelí s hovniválem – sdílejí ohavné zlovyky“. Vzájemné vztahy existují také mezi **generacemi (3)**, např. 老子偷猪, 儿偷牛——一辈强一辈 lǎozi tōu zhū, ér tōu niú - yí bèi qiáng yí bèi „otec krade prasata a syn krade krávy – mladší generace je schopnější, než generace starší“ je sarkastickým označením toho, že skupina lidí nižšího věku nemá lepší předpoklady pro vykonávání určité činnosti.

Typem mezilidského vztahu s pozitivními konotacemi je **soudržnost** (3). V námi analyzovaném vzorku se objevilo např. *xiehouyu* 鸡子拴在龟腿上——飞不了我，也跑不了你 *jīzi shuān zài guī tuǐ shàng - fēi-buliǎo wǒ, yě pǎobuliǎo nǐ* „kuře přivázané k noze želvy – já nemohu odletět, ani ty se nemůžeš odplazit“, které vyjadřuje být v něčem společně. Poslední kategorií tohoto okruhu je **nepřátelství** (2), např. nesmiřitelné rivaly popisuje idiom 公鸡与百脚——死对头 *gōngjī yǔ bǎijiǎo - sǐ duìtóu* „kohout a stonožka – zapřísáhlí nepřátelé“.

Analýza zvířat ve zdrojové oblasti tohoto okruhu odhalila, že v kategorii idiomů souvisejících s konfliktem se vyskytovala v pěti případech, tedy asi ve třetině případů, želva.

Kategorie	Podkategorie	Počet	Celk. počet
3.1 řeč	řeč	32	38
	3.1.1 nesmysl	6	
3.2 konflikt			17
3.3 různé			9
3.4 individualita			8
3.5 nespravedlnost			4
3.6 souznění			4
3.7 generace			3
3.8 soudržnost			3
3.9 nepřátelství			2
CELKEM			88

Tabulka 3: Sémantický okruh 3. Mezilidské vztahy

4. Modalita

Člověk ve své komunikaci potřebuje prostředky k vyjádření různých stupňů jistoty. Tato potřeba se také zrcadlí ve velkém množství *xiehouyu* souvisejících s modalitou (82), což činí tento sémantický okruh čtvrtým největším námi analyzovaného vzorku. Můžeme zde dále vydělit tři kategorie, z nichž největší je **nemožnost či neschopnost** (70), přičemž polovina zde spadajících *xiehouyu* je významově rozmanitá a zařadili jsme je tedy k **různým** (34). Patří zde např. idiom 屎壳螂掉到面缸里——一分不出黑白香臭

shǐkelàng diàodao miàngāng li - fēnbuchū hēibái xiāngchòu „hovnivál spadne do nádoby s moukou – nedá se rozeznat černá od bílé, vůně od smradu“, který znamená nedokázat rozlišit dobré od špatného. Dále 饿汉子捉住个胖刺猬——抱着扎手, 扔了舍不得 è hànzi zhuōzhù 'gè pàng cìwei - bàozhe zhā shǒu, rēngle shěbudé „hladový muž drží vypaseného ježka – popíchá si ruce, ale odhodit ho nedokáže“ odkazuje na něco, co je přítěží, ale nedokážeme se toho zbavit. *Xiehouyu* 鸭子吞筷子——转不过脖子来 yāzi tūn kuàizi - zhuǎnbuguò bózi lái „kachna spolkne hůlku – nemůže ohnout krk“ se používá v souvislosti s lidmi, kteří nedokážou změnit svůj způsob myšlení. Nemoci oklamat znamená 装死的狐狸——逃不脱猎人的眼睛 zhuāng sǐ de húli - táobutuō lièrénde yǎnjīng „liška předstírá, že je mrtvá – zrak lovce neoklame“ a nemoci kontrolovat situaci označuje 猴子推磨——玩不转 hóuzi tuī mó - wánbuzhuàn „opice tlačící mlýnský kámen – neschopna jej otočit“. Idiom 骑着肥猪抡扁担——看你这个人马刀枪 qízhe féi zhū lún biāndan - kàn nǐ zhège rén mǎ dāo qiāng „jet na tlustém praseti a ohánět se tyčí na nošení břemen – jaký to voják, jaký to kůň, jaká to zbraň!“ označuje neschopného člověka s nedostačujícím vybavením. Mít velkou úzkost, ale nemoci nic dělat reflektuje 活鱼在沙滩上——干蹦干跳 huóyú zài shātān shang - gān bèng, gān tiào „živá ryba na pláži – poskakuje“. Toto další *xiehouyu* s rybou nese význam stále mít o něčem iluze, nebýt schopný upustit od myšlenky a zní 鱼死了——不闭眼 yú sǐle - búbi yǎn „mrtvá ryba – oči má stále otevřené“. V češtině bychom řekli „odejít s prázdnýma rukama“ a pro tento význam můžeme použít *xiehouyu* 瞎子抓鸡——扑空 xiāzi zhuā jī - pūkōng „slepec se snaží chytit slepici – nedaří se mu ji získat“. Posledním příkladem této kategorie je s významem nemoci převzít odpovědnost idiom 麻雀抬轿——担当不起 máquè tái jiào - dāndāngbuqǐ „vrabci nesou palankýn – neunesou to břímě“.

Druhou největší podkategorií jsou významy spjaté s **nemožností útěku** (22), např. nebýt schopen uprchnout vyjadřují *xiehouyu* 关门打狗——跑不了 guān mén dǎ gǒu - pǎobuliǎo „bít psa za zavřenými dveřmi – neschopný utéct“, 鸡窝里抓鸡——没跑儿 jīwō lǐ zhuā jī - méi pǎor „chytání slepic v kurníku – není úniku“, 老牛拴桩头——逃不掉 lǎo niú shuān zhuāngtóu - táobudiào „starý vůl je přivázaný ke kůlu – nemůže uniknout“, 老鼠进了笼——六面没出路 lǎoshǔ jìnle lóng -

liù miàn méi chūlù „myš vlezla do klece – ze všech šesti stran není úniku“ nebo 网里的鱼——跑不了 wǎng lǐ de yú - pǎobuliǎo „ryba v síti – nemůže uniknout“. Pokud je situace bezvýchodná, můžeme použít spojení 老鼠钻牛角——无路可寻 lǎoshǔ zuān niújiǎo - wú lù kě xún „myš lezoucí do volova rohu – není cesty ven“, 瓶子里的苍蝇——没出路 píngzi lǐ de cāngyīng - méi chūlù „moucha v láhvi – není cesty ven“, 寿星老儿骑驴——没有路[鹿]了 Shòuxīng Lǎor qí lú - méiyǒu lù le „Bůh dlouhověkosti jede na oslovi – žádný jelen“. Tento idiom je založen na homonymii slov 路 lù „cesta“ a 鹿 lù „jelen“ a důvodem je, že Bůh dlouhověkosti je obvykle zobrazován při jízdě na jelenovi.

Že je něco **nemožné** (5), vyjadřuje např. *xiehouyu* 逼着公鸡下蛋——办不到 bīzhe gōngjī xià dàn - bànbudào „přinutit kohouta klást vejce – nemožné“. Idiom s významem **nemoci naplno využít své schopnosti či sílu** (5) je např. 牯牛掉在水井里——没法施展 gǔniú diào zài shuǐjǐng lǐ - méifǎ shī zhǎn „býk spadne do studny – nemůže naplno využít své schopnosti“. Můžeme také vyčlenit *xiehouyu*, jejichž významy jsou spojené s neschopností vidět východisko, tedy s **beznadějí** (4), např. nemít žádnou naději, být bez vyhlídek, nemít způsob, jak něco zachránit či být beznadějný reflektuje idiom 掐了头的蚂蚱——没蹦头了 qiāletóude mǎzha - méi bèngtóule „kobyłka s utrženou hlavou – už nemůže skákat“.

Druhou, podstatně menší kategorií, je vyjádření **jistoty** (9), např. pokud je něco jistý úspěch, v češtině bychom řekli „brnkačka“ nebo „lehké jak facka“, můžeme v čínštině použít přirovnání 脸盆里摸鱼——十拿九稳 liǎnpén lǐ mō yú - shí ná, jiǔ wěn „chytat ryby v lavoru – nahmátnete deset, udržíte devět“, 笼中捉鸟——稳拿 lóng zhōng zhuō niǎo - wěn ná „chytat ptáka v kleci – určitě ho chytíte“ nebo 瓮中捉鳖——十拿九稳 wèng zhōng zhuō biē - shí ná jiǔ wěn „chytat želvu ve sklenici – nahmátnete deset, udržíte devět“, přičemž první část tohoto *xiehouyu* je zároveň *chengyu*.

Typem modality je také **možnost** (3) a jedná se o nejmenší kategorii z celého sémantického okruhu. Např. pokud někde máme možnost vcházet dle libosti, můžeme použít 牛栏里关猫——进出由你 niúlán lǐ guān māo - jìn chū yóu nǐ „zavřít kočku do kravské ohrady – (můžete) chodit dovnitř a ven, jak se vám zlíbí“.

Ze zvířat se zde nejčastěji objevovala želva (7) a tygr (5).

Kategorie	Podkategorie	Počet	Celk. počet
4.1 nemožnost, neschopnost	4.1.1 různé	34	70
	4.1.2 nemožnost útěku	22	
	4.1.3 nemožné	5	
	4.1.4 schopnosti a síla	5	
	4.1.5 beznaděj	4	
4.2 jistota			9
4.3 možnost			3
CELKEM			82

Tabulka 4: Sémantický okruh 4. Modalita

5. Emoce a nepříjemné prožitky

Neodmyslitelnou součástí lidského života jsou emoce (71). Proto není překvapivé, že jsou *xiehouyu* spadající do tohoto sémantického okruhu spolu s kategorií nepříjemných prožitků pátým nejčastějším sémantickým okruhem. Stejně jako u okruhů Chování a Charakterové vlastnosti, i zde můžeme emoce primárně dělit na pozitivní a negativní, přičemž název kategorie nepříjemných prožitků je všeříkající.

Mezi **negativními emocemi** (32) převažoval **strach** (9), např. kdo se jednou spálil, příště si dá pozor vyjadřuje 一遭被蛇咬——十年怕井绳 *yizāo bèi shé yǎo - shí nián pà jǐng shéng* „jednou uštknut hadem – člověk se bude deset let bát lana u studny“. *Xiehouyu* 老鼠见猫——心惊肉跳 *lǎoshǔ jiàn māo - xīn jīng ròu tiào* „myš uvidí kočku – je vystrašená a třese se“ znamená být vyděšený k smrti a spojení 绵羊走到狼群里——不敢抬头 *mián yáng zǒudào láng qúnli - bùgǎn tái tóu* „ovce přijde ke smečce vlků – neodvažuje se zvednout hlavu“ vyjadřuje nemít odvahu vzhlednout.

Další okruh významů byl spjat s **utrpením** (6). Např. 房梁上的猫——活受[兽] *fángliáng shàngde māo - huó shòu* „kočka na trámu domu – živé zvíře“ vyjadřuje hodně trpět, přičemž je zde využito homonymie slov 受 *shòu* „trpět“ a 兽 *shòu* „zvíře“. Také můžeme trpět v tichosti příkoří kvůli významnému úkolu, na což odkazuje 好马挨鞭打——忍辱负重 *hǎo mǎ ái biān dǎ - rěn rǔ fù zhòng* „dobrý kůň bitý

bičem – snáší ponižování kvůli důležitému úkolu“. Duševní utrpení vyjadřuje také 火烧乌龟——心里痛 huǒ shāo wūguī - xīn lǐ tòng „zapálit želvu – bolest v srdci“.

Následující negativní emoce mají již menší zastoupení. Patří k nim **vztek** (4), např. být vzteky bez sebe, ale nemoci s tím nic dělat vyjadřuje *xiehouyu* 济南府的蛤蟆——干鼓肚儿 Jì'nán fǔde háma - gān gǔdùr „žáby v Jinanu (město v provincii Shandong) – zbytečně se nafukují“, dále **bolest** (3), např. myšlenku „co oči nevidí, to srdce nebolí“ bychom mohli vyjádřit pomocí 闭着眼吃虱子——眼不见为净 bìzhe yǎn chī shīzi - yǎnbujiàn wéi jìng „jíst vši se zavřenýma očima – co oči nevidí, to je považováno za čisté“. Další zastoupenou emoci je **smutek** (3), např. 牵牛过独木桥——难过 qiān niú guò dúmùqiáo - nán-guò „převést vola přes most z jednoho kmene – je těžké jej převést“ vyjadřuje být smutný a je zde využito slovní hříčky se slovem 难过 nánguò, které znamená „být smutný“, ale nán guò samostatně nese význam „je těžké přejít/převést“. Další okruh významů je spjat s určitým **neklidem** (3), např. stav, když se někdo strachuje a obává, můžeme vyjádřit pomocí 鸡窝里的蚱蜢——心惊肉跳 jīwō lǐde zhàměng - xīn jīng ròu tiào „kobylika v kurníku – úzkostná a plná obav“. V tomto *xiehouyu* je zároveň jeho druhá část *chengyu*. Společným rysem předposlední podkategorie jsou **obavy** (2). Pokud tedy máme např. velké obavy, můžeme použít *xiehouyu* 二十五只老鼠钻进胸膛——百爪掏心 èrshíwǔ zhǐ lǎoshǔ zuānjìn xiōngtáng - bǎi zhuǎ tāo xīn „dvacet pět krys se vměstnalo do hrudi – stovka drápků škrábe srdce“. Do poslední podkategorie byly zařazeny **různé negativní emoce** (2), např. pocit, kdy se někdo ostýchá a není svolný o něčem mluvit popisuje *xiehouyu* 黄蜂叮屁股——疼，可讲不出口 huángfēng dīng pìgu - téng, kě jiǎngbùchū kǒu „být vosou píchnut do zadku – i přes bolest nebýt ochotný (stydět se) o tom mluvit“.

Xiehouyu, jejichž významy popisují určité **nepříjemné prožitky** (26), jsme zařadili k emocím, protože ačkoliv se primárně nejedná o pocity, jedná se o situace, které se nám mohou stát a po kterých negativní emoce bezprostředně následuje. Tuto kategorii můžeme rozdělit téměř na poloviny, kdy větší část tvoří rozmanitá skupina **různých** (15), např. *xiehouyu*, které znamená být potrestán za dobrý skutek, česky bychom řekli „pro dobrotu na žebrotu“ zní 被窝儿里养老虎——好心没好报 bèiwōr lǐ yǎng lǎohǔ - hǎo xīn, méi hǎo bào „držet si pod příkrývkou tygra – za dobré skutky nebýt

odměněn“. Jiné přirovnání zase popisuje situaci, kdy jsme všude odmítání nebo „jsou nám zavírány dveře přímo před nosem“ 玻璃瓶里的苍蝇——处处碰壁 bōli píng lǐde cāngyīng - chù chù pèng bì „moucha ve skleněné láhvi – všude narazí do stěny“, další *xiehouyu* nese význam sám se chytit do pasti a zní 蚕子牵丝——自网自 cǎnzi qiān sī - zì wǎng zì „bourec morušový přede hedvábí – sám se zamotává“. Následující *xiehouyu* značí být v nevýhodě, protože je člověk mimo svou normální pozici nebo situaci: 虎落平阳——被犬欺 hǔ luò píng yáng - bèi quǎn qī „tygr sestupující na pláň – je uražen psy“. Do této kategorie také řadíme *xiehouyu* s významem (být ztrapňován a) být ovlivňován ostatními 上了套的猴子——(由人摆布,) 由人耍 shàngle tàode hóuzi - (yóu rén bǎibù,) yóu rén shuǎ „opice na vodítku – (je zesměšňována a) manipulována ostatními“.

Zbývající část nepříjemných prožitků spojuje význam **mít dilema** (11) či být v neřešitelné situaci. Např. 黄莺抓住鹞子的脚——难分难解 huángyīng zhuāzhù yàozide jiǎo - nán fēn nán jiě „orel chytne krahujce za nohu – neoddělitelně spojení“, 老母猪钻篱笆——进退两难 lǎo mǔzhū zuān líba - jìn tuì liǎng nán „stará prasnice si razí cestu bambusovým plotem – nemoci tam ani zpět“, 两手捧刺猬——拿不起, 放不下 liǎngshǒu pěng cìwei - nábuqǐ, fàngbuxià „držet oběma rukama ježka – není možné ho ani zvednout, ani položit“, 前有狼, 后有虎——进退维谷 qián yǒu láng, hòu yǒu hǔ - jìn tuì wéi gǔ „vlk vpředu a tygr vzadu – těžko se postupuje nebo ustupuje“ nebo 吞钓饵的鱼——咽不下 tūn diàoěrde yú - yànbuxià „ryba, která se chytla na návnadu – neschopná ji spolknout, i když chce“.

Pozitivní emoce (11) jsou v poměru ke skupině negativních emocí a nepříjemných prožitků v menšině, přičemž se jedná o jedinou konkrétní emoci, a tou je **štěstí**. Např. jako „štěstí v neštěstí“ lze vykládat *xiehouyu* 老鼠跌到米缸里——(1) 碰到好运气 (2) 又愁又喜 lǎoshǔ diēdào mǐgāng lǐ - (1) pèngdào hǎo yùnqì (2) yòu chóu, yòu xǐ „myš spadne do nádoby s rýží – (1) přišla ke štěstí (2) ustaraná a šťastná zároveň“ nebo 塞翁失马——因祸得福 sāi wēng shī mǎ - yīn huò dé fú „když starý pán přišel o koně – kdo by byl tušil, že to bude štěstí v neštěstí?“, kde první část *xiehouyu* je zároveň *chengyu*. Že všichni zažijí v životě pocit blaha vyjadřují *xiehouyu* 牛

吃稻草，鸭吃谷——各人自有各人福 niú chī dào cǎo, yā chī gǔ - gè rén zì yǒu gè rén fú „volové žerou slámu a kachny žerou obilí – každý má své štěstí v životě“ a 鸭吃田螺，鸡吃谷——各人自有各人福 yā chī tián luó, jī chī gǔ - gè rén zì yǒu gè rén fú „kachny žerou bahenky a kuřata žerou obilí – každý má své vlastní požehnání“. Veselit se ovšem můžeme také předčasně, jak ukazuje např. 麻雀扒粗粮——空欢喜 má què bā cū kāng - kōng huān xǐ „vrabec oloupe plevu – předčasně se raduje“.

Zajímavostí byl výskyt *xiehouyu*, kde se mluvilo o **emocích v kontrastu** (2), např. potěšení jednoho a bázeň druhého vyjadřuje 老鹰见小鸡儿——一个喜，一个忧 lǎo yīng jiàn xiǎo jīr - yí ge xǐ, yí ge yōu „jestřáb uvidí kuře – jeden se raduje, druhý se strachuje“.

Analýzou tohoto sémantického okruhu jsme zjistili, že se v 81,7 % případů jedná o přirovnání s negativními konotacemi a pouze v 15,5 % s pozitivními. Pokud se podíváme do zdrojových oblastí na vyskytující se zvířata, zjistíme, že nejčastěji se objevovala myš/krysa (9), želva (5), kočka (4), pes (4), opice (3), moucha (3), kůň (3) a vlk (3).

Kategorie	Podkategorie	Počet	Celk. počet
5.1 negativní	5.1.1 strach	9	32
	5.1.2 utrpení	6	
	5.1.3 vztek	4	
	5.1.4 bolest	3	
	5.1.5 smutek	3	
	5.1.6 neklid	3	
	5.1.7 obavy	2	
	5.1.8 různé	2	
5.2 nepříjemné prožitky	5.2.1 různé	15	26
	5.2.2 dilema	11	
5.3 pozitivní	štěstí	11	11
5.4 kontrast			2
CELKEM			71

Tabulka 5: Sémantický okruh 5. Emoce a nepříjemné prožitky

6. Lidské činnosti

Člověk v životě vykonává velkou spoustu činností (70), a proto je i tento sémantický okruh poměrně významný. Idiomy, které jsme zde zařadili, dále členíme do pěti kategorií podle společných rysů. Největší kategorie má – jako i u některých jiných okruhů – negativní konotace a konkrétně popisuje **marné snažení** (36), např. 狂犬吠日——枉费心机/白费力 kuáng quǎn fèi rì - wǎng fèi xīn jī/bái fèi lì „vzteklý pes štěká na slunce – marně se namáhá“, 猴子捞月亮——空忙一场 hóuzi lāo yuèliang - kōng máng yì chǎng „opice se snaží vylovit odraz Měsíce z vody – marný pokus“, 傻牛追马——徒劳 shǎ niú zhuī mǎ - tú láo „hloupý vůl běží za koněm – marná snaha“, 使牛去追马——徒劳 shǐ niú qù zhuī mǎ - tú láo „hnát vola, aby dostihl koně – marná snaha“ nebo 五个指头捺跳蚤——白费劲 wǔge zhǐtǒu nà tiàozǎo - bái fèi jìn „pokoušet se rozmáčknout blechy pěti prsty – marný pokus“. Rovněž se v korpusu vyskytla např. dvě *xiehouyu* s významem plýtvání velkého talentu na malichernou práci: 大炮打麻雀——(1) 花费太大 (2) 大材小用 dà pào dǎ máquè - (1) huā fèi tài dà (2) dà cái xiǎo yòng „střílet vrabce dělem – (1) plýtvat (2) využívat talentovaného člověka k bezvýznamným úkolům, používat nástroje mimořádné kvality k drobným účelům“ a 高射炮打蚊子——大材小用 gāoshèpào dǎ wénzi - dà cái xiǎo yòng „střílet komáry dělem – použití kvalitního materiálu k maličkostem; plýtvání talentem“. Rovněž se objevilo i *xiehouyu* s podobným významem, jako nese český idiom „dělat z komára velblouda“: 见了蚊子就拔剑——大惊小怪 jiànle wénzi jiù bá jiàn - dà jīng xiǎo guài „tasit meč při spatření komára – dělat povyk pro nic“, 迫击炮打蚊子——小题大作 pòjīpào dǎ wénzi - xiǎo tí dà zuò „střílet komáry minometem – dělat povyk kvůli maličkosti“ a 杀鸡用牛刀——(1) 小题大作 (2) 大材小用 shā jī yòng niúdāo - (1) xiǎo tí dà zuò (2) dà cái xiǎo yòng „zabíjet slepici nožem používaným k zabíjení volů – (1) dělání povyku kvůli maličkosti (2) plýtvání velkým talentem na malichernou práci“, kde jedna z verzí tohoto *xiehouyu* odráží i předchozí význam.

Jednou z hlavních lidských činností je **práce** (24), která v analyzovaném vzorku reprezentuje druhou nejfrekventovanější kategorii tohoto okruhu. Asi ve třetině případů byl význam *xiehouyu* spojen s **úspěchem** (9), např. 公鸡戴帽子——官[冠]上加官[冠] gōngjī dài màozi - guān shàng jiā guān „kohout s čepicí – čepice na hřebínku

kohouta“ znamená získat povýšení, 鸡戴帽子——官[冠]上加官[冠] jī dài màozi - guān shàng jiā guān „kohout v klobouku – klobouk na hřebínku“ označuje hromadění titulů nebo 旗杆上的猴子——到顶儿了 qí gān shàngde hóuzi - dào dǐng er le „opice na stožáru – je až nahoře“ symbolizuje dosáhnutí až na vrchol. Mezi *xiehouyu* související s prací **obecně** (5) patří např. 乌龟变黄鳝——解甲归田 wūguī biàn huángshàn - jiě jiǎ guī tián „želva se změnil v úhoře – odhodí krunýř a vrátí se na rýžové pole (kde žije úhoř)“, které nese význam odejít z úřadu nebo vojenské služby.

Následující významy spjaté s prací byly zastoupeny menším počtem *xiehouyu*. Jde o **peníze** (4), např. 打兔子碰见黄羊——捞了个大外快 dǎ tùzi pèngjian huángyáng - lāole 'ge dà wàikuài „při lovu na zajíce narazit na gazelu – přijít k velkému zisku navíc“ znamená nečekané náhlé bohatství; **neúspěch** (3), např. nedělat žádný pokrok vyjadřuje 毛驴拉磨——光转圈儿 máolú lā mò - guāng zhuàn quānr „osel tahá mlýnský kámen – jen se točí v kruzích“ a v neposlední řadě idiomy, které souvisí s **povinnostmi** (3), jako je 猫捉老鼠, 狗看门——本份事 māo zhuō lǎoshǔ, gǒu kǎn mén - běn fèn shì „kočka chytá myši a pes hlídá dům – každý má svou povinnost“, které poukazuje na to, že každý má své závazky, které musí plnit. Další činností, která se objevila, bylo **čekání** (4), přičemž tři z takových *xiehouyu* znamenaly počkat si a uvidět (co se stane) a měly zcela shodnou druhou část. Jako příklad za všechny uvádíme 骑驴逛灯会——走着瞧 qí lú guàng dēnghuì - zǒuzhe qiáo „sledovat oslavy Svátku lampionů při jízdě na oslovi – dívat se za jízdy“. Dalo by se říct, že základní lidskou činností je samotné prožívání života. V námi vymezeném korpusu jsme zaznamenali *xiehouyu* souvisejícím s **živobytím** (4), např. 马勺里的苍蝇——混饭吃 mǎsháo lǐde cāngyíng - hùn fàn chī „moucha v naběračce – snaží se sehnat nějaké jídlo“ s významem protloukat se životem či procházet životem bez plánu. Lidé se kromě práce věnují také jiným aktivitám, z nichž se objevila *xiehouyu* související s **oslavami** (2), např. slavit svátky můžeme vyjádřit jako 屎壳螂爬竹竿儿——过节 shǐkèláng pá zhúgānr - guò jié „hovnivál leze po bambusové tyči – přelézá spoje“.

V tomto okruhu bylo významným spojení osla s významy marného snažení, přičemž z celkového výskytu jedenácti *xiehouyu* v tomto okruhu se jich marného snažení týkalo šest. Dále vrabec, který se ve čtyřech případech z pěti týkal marného snažení.

Kategorie	Podkategorie	Počet	Celk. počet
6.1 marné snažení			36
6.2 práce	6.2.1 úspěch	9	24
	6.2.2 obecně	5	
	6.2.3 peníze	4	
	6.2.4 neúspěch	3	
	6.2.5 povinnost	3	
6.3 čekání			4
6.4 živobytí			4
6.5 oslavy			2
CELKEM			70

Tabulka 6: Sémantický okruh 6. Lidské činnosti

7. Fyzická stránka člověka

Většina cílových oblastí se týká spíše abstraktních jevů v lidském světě, jako jsou povaha, vztahy, modalita, pocity či rozumové činnosti. Existuje zde však i sémantická oblast spjatá s fyzickou stránkou člověka (52) a tu můžeme rozdělit do šesti kategorií dle společných rysů.

Největší kategorií je oblast významů spjatá se **smrtí** (17), např. 大鱼吃小鱼, 小鱼吃虾米——弱肉强食 *dà yú chī xiǎo yú, xiǎo yú chī xiāmi - ruò ròu qiáng shí* „velké ryby se živí malými rybami, malé ryby se živí malými krevetami – slabí jsou kořistí silných“ symbolizuje „zákon džungle“. Idiomy 泥鳅上晒场——蹦不了几下 *níqiū shàng shàichǎng - bèngbuliǎo jǐxià* „mřenka na rozpálené půdě – nebude tu skákat dlouho“ a 鱼游锅中——虽生不久 *yú yóu guō zhōng - suí shēng bùjiǔ* „ryba plave v hrnci na vaření – nebude žít dlouho“ vyjadřují, že něčí život nebude mít dlouhého trvání. Následující dvě *xiehouyu* znamenají „mlít z posledního“ či „být v posledním tažení“: 秋后的蚂蚱——蹦不了几天了 *qiūhòude mǎzhà - bèngbuliǎo jǐtiān le* „kobyly na konci podzimu – už tu dlouho skákat

nebudou“ a 秋后的蚊子——(1) (日子)长不了(2)神气不了几天 qiūhòude wénzi - (1) (rìzi) chángbulǎo (2) shénqìbuliǎo jǐtiān „komáři na sklonku podzimu – (1) dlouho nevydrží (2) jejich dny jsou sečteny“.

Člověk má nejrůznější fyziologické potřeby, přičemž v našem vzorku můžeme nalézt přirovnání související konkrétně s **uspokojením hladu** (11), např. najíst se dosyta vyjadřují *xiehouyu* 哈巴狗儿掉在粪坑里——饱餐一顿/美餐来了 hābagǒur diào zài fèn kēng lǐ - bǎo cān yídùn/měi cān lái le „mops spadne do žumpy – velká hostina“, 黄狗掉在屎坑里——吃够了 huáng gǒu diào zài shǐkēng lǐ - chī gòu le „pes spadl do žumpy – najedl se do syta“ a 小狗跌在粪坑里——吃得一顿饱 xiǎogǒu diē zài fèn kēng lǐ - chī de yídùn bǎo „štěně spadne do žumpy – nají se do sytosti“. I v češtině máme spojení „s jídlem roste chuť“, které v čínštině vyjadřuje např. idiom 蚕宝宝吃桑叶——胃口越来越大 cánbǎobǎo chī sāngyè - wèikǒu yuè lái yuè dà „housenka bource morušového jí listy morušovníku – má čím dál větší chuť k jídlu“. A pokud chceme vyjádřit, že se někdo řídí jen svou chutí k jídlu bez ohledu na následky pro své tělo nebo zdraví, můžeme použít 阴沟里的鸭——顾嘴不顾身 yīn'gōu lǐ de yā - gù zuǐ, bùgù shēn „kachna ve stoce – stará se jen o svůj zobák, ne o tělo“.

Náš korpus obsahuje také *xiehouyu* související s pěti **lidskými smysly** (9). Týkají se čichu, resp. **pachu** (4), např. velký zápach symbolizuje 屎壳螂打哈欠——臭气熏天 shǐkēlǎng dǎ hāqian - chòuqì xūn tiān „hovnivál zívá – páchne až do nebe“; **zraku** (4), např. dívat se všude kolem představuje 出洞的老鼠——东张西望 chūdòngde lǎoshǔ - dōng zhāng xī wàng „krysa, která vyleze ze své nory – dívá se všude kolem sebe“ a **sluchu** (1): 两个人掏蚰蚰儿——你听听，我听听 liǎngge rén tāo yōuyōu'er - nǐ tīngtīng, wǒ tīngtīng „dva chytají cvrčky – ty posloucháš, já poslouchám“ vyjadřuje, že všichni poslouchají.

Podářilo se nám také vyčlenit významy, které se vztahují k **fyzické kondici** (8), např. být slabý a nemít sílu označuje *xiehouyu* 冬天的蟒蛇——有气无力 dōngtiān de mǎngshé - yǒu qì wú lì „krajta v zimě – stále dýchá, ale je slabá“; mít sílu zpočátku, ale nemít trvalou sílu reflektuje idiom 王八拉车——有前劲儿，没后劲儿 wángba lā chē - yǒu qián jìn'r, méi hòu jìn'r „želva táhne vozík – má

počáteční energii, ale žádnou výdrž“. Spojení 老母猪追兔子——上气儿不接下气儿 lǎo mǔzhū zhuī tùzi - shàng qìr bùjiē xià qìr „stará prasnice honí králíka – funí“ znamená lapat po dechu.

K fyzickým stránkám člověka patří samozřejmě také **vzhled** (5), např. někoho štíhlého a vysokého můžeme přirovnat k hadovi pomocí *xiehouyu* 长虫戴草帽——细高条儿 chángchong dài cǎo mào - xì gāo tiāor „had se slaměným kloboukem – štíhlý a vysoký“. Lidské tělo se může také nacházet v nějaké **poloze** (2), přičemž jako příklad uvádíme jedno *xiehouyu* s významem ležet na zádech, břichem vzhůru: 甲鱼翻跟头——四脚朝天 jiǎyú fān gēntou - sì jiǎo cháo tiān „želva udělá kotrmelec – čtyři nohy směrem k nebi“.

Kategorie	Podkategorie	Počet	Celk. počet
7.1 smrt			17
7.2 uspokojení hladu			11
7.3 smysly	7.3.1 pach	4	9
	7.3.2 zrak	4	
	7.3.3 sluch	1	
7.4 kondice			8
7.5 vzhled			5
7.6 poloha těla			2
CELKEM			52

Tabulka 7: Sémantický okruh 7. Fyzická stránka člověka

8. Expresivní výrazy a politický kontext

Za lingvisticky zajímavý považujeme osmý sémantický okruh, kde řadíme *xiehouyu*, která mají jako všechna dosavadní idiomy svůj doslovný význam, poté význam přenesený, ale navíc také specifický kontext užití. Jedná se o užití expresivní či užití v politickém kontextu (44).

První kategorií *xiehouyu* se specifickým expresivním užitím jsou **urážky** (22), z nichž asi třetina jsou urážky založené na přirovnání, že se nějaké zvíře vydává za člověka, např. 八哥儿学舌——装人腔 bāgēr xué shé - zhuāng rénqiāng „majna se učí mluvit – předstírá, že zní jako člověk“, 猴儿戴帽子——装人 hóur dài

màozi - zhuāng rén „opice v čepici – předstírá, že je lidská bytost“ nebo 狗戴帽子——装人 gǒu dài màozi - zhuāng rén „pes v čepici – předstírá, že je člověk“. V polovině těchto *xiehouyu* se ve zdrojové oblasti vyskytovala opice. Další urážkou bylo označení za „vyžírku“ či „příživníka“, což vyjadřují dvě *xiehouyu* 店里臭虫——吃客 diàn lǐ chòuchong - chī kè a 旅店里的臭虫——吃客 lǚdiàn lǐde chòuchong - chī kè se shodným doslovným překladem „štěnice v hotelu – kouše hosty“. Mezi další urážky patřilo např. 蛤蟆跟着团鱼转——装王八的孙子 háma gēnzhe tuányú zhuàn - zhuāng wángba de sūnzi „ropucha pronásleduje želvu – předstírá, že je vnukem želvy“, což znamená chovat se jako „hajzl“. Poněkud jemnější urážkou je 毛驴碰门——来的不是人 máolú pèng mén - láide búshì rén „osel klepe na dveře – ten, kdo se vešel, není člověk“, kde bychom v češtině pro vyjádření tohoto významu použili „Podívejte se, koho to k nám čerti nesou!“. Následující mírnější urážka se používá o neobvyklém dítěti a její význam by se dal přeložit jako „podivný druh“ či „divný pták“: 骆驼生毛驴——怪种 luòtuo shēng máolú - guài zhǒng „velbloud přivádí na svět osla – podivný druh“.

Dalším speciálním typem jsou *xiehouyu*, jejichž společným rysem je možné užití v **politickém kontextu** (18). První z nich je hanlivý marxistický termín pro politického stoupence: 两只脚的狗——走 liǎngzhī jiǎo de gǒu - zǒu gǒu „dvounohý pes (tj. člověk) – patolízalský následovník“. *Xiehouyu* 瘦死的骆驼——比马大 shòusǐ de luòtuo - bǐ mǎ dà „vyzáblý velbloud – je stále větší než kůň“ poukazuje na to, že něco nebo někdo s vysokým kalibrem nebo kvalitami je na tom vždy lépe. Tento idiom se používal jako slogan během kampaní pozemkových reforem na konci 40. let k popisu chudších pronajímatelů. 甲虫掉在粪坑里——越陷越深 jiǎchóng diào zài fènkēng lǐ - yuè xiàn, yuè shēn „brouk spadne do žumpy – noří se hlouběji a hlouběji“ má význam stále více se do něčeho zapojovat a jedná se přitom o politickou kritiku. 狗咬狗——一嘴毛/两嘴毛 gǒu yǎo gǒu - yì zuǐ máo/liǎng zuǐ máo „pes kousne psa – mají akorát plnou tlamu chlupů“ značí, že oba vypadají špatně a označuje vysmívání se dvěma špatným stranám, které se hádají a často se politicky používá k popisu dvou hádajících se nepřátel mluvčího. 瘸脚驴子跟马跑——老落后 qué jiǎo lúzi gēn mǎ pǎo - lǎo luòhòu „osel kulhá za koněm – vždy bude zaostávat“ znamená vždy zůstat pozadu, obvykle právě z politického hlediska.

Nejmenší kategorií tohoto sémantického okruhu je druhý typ expresivních výrazů, a tím jsou **žertovné komentáře** (4). Jelikož se jedná o lingvisticky zajímavou skupinu a jejich počet je velmi nízký, uvádíme je zde všechny. Prvním je *xiehouyu* 懒驴上磨——屎尿多 *lǎn lú shàng mó - shǐ niào duō* „líný osel otáčející mlýnský kámen – spousta pauz pro kálení a močení“ je žertovný popis toho, kdo se zpozdí a zároveň jde o populární *yanyu*. Idiom 老虎吃肉——亲自下山 *lǎohǔ chī ròu - qīnzi xià shān* „tygr touží po mase – sám sestupuje z hory“ popisuje někoho, kdo opustí svou obvyklou (vysokou) pozici, aby něco osobně udělal. Dále 姥姥家的狗——吃完了就走 *lǎolao jiā de gǒu - chīwánle jiù zǒu* „babiččin pes – jakmile dojí, odejde“ je běžný škádlivý projev náklonnosti, který láskyplně pronášejí prarodiče, když jejich vnoučata po návštěvě odejdou. 屎壳螂爬煤堆——不动, 显不出来 *shǐkelàng pá méiduī - bú dòng, xiǎn bù chū lái* „hovnivál leze na hromadu uhlí – kdyby se nehýbal, ani bychom si jej nevšimli“ se používá pro zesměšnění někoho, kdo se rád předvádí.

V kategorii urážek můžeme pozorovat významný výskyt zvířat opice a hovnivála.

Kategorie	Celk. počet
8.1 urážky	22
8.2 politický kontext	18
8.3 žertovné komentáře	4
CELKEM	44

Tabulka 8: Sémantický okruh 8. *Expresivní výrazy a politický kontext*

9. Duševní procesy

V naší komunikaci potřebujeme vyjadřovat i věci velmi abstraktní, a proto používáme často přirovnání k popisu svých duševních procesů (39). Tento sémantický okruh můžeme rozdělit do čtyř kategorií. Tou první jsou významy související s **neznalostí** (19), např. nevědět, jak se věci ve světě skutečně mají, reflektuje 刚长翅膀的鸟儿——不知天高地厚 *gāng zhǎng chìbǎng de niǎor - bùzhī tiān gāo dì hòu* „ptáče, kterému právě narostla křídla – neví, jak vysoko je nebe nebo jak hluboko je země“. Nebýt schopen říct, co se děje nebo také „kupovat zajíce v pytli“ vyjadřuje 隔着口袋买猫——摸不准 *gézhe kǒudài mǎi māo - mōbuzhǔn*

„kupovat kočku v pytli – nemoci si ohmatat“. Idiom používání k popisu člověka, který neví, jak začít vyprávět příběh zní 老虎吃天——不知从哪儿下口/无从下口 *lǎohǔ chī tiān - bùzhī cóng nǎr xià kǒu/wú cóng xià kǒu* „tygr touží sežrat oblohu – neví, kde začít“. Pokud nejsme schopni něčemu porozumět, můžeme použít 半夜捉虱子——摸不着 *bànyè li zhuō shīzi - mōbuzháo* „chytat vši uprostřed noci – není možné je chytit“ a *xiehouyu* 青蛙跳到河里——不懂[扑通] *qīngwā tiào dào hé lǐ - bùdǒng [pū-tōng]* „žába skočí do řeky – žbluňk!“ znamená nerozumět.

Další kategorií je vyjádření **přání** (10), např. pomocí 狗吃牛屎——图多 *gǒu chī niú shǐ - tú duō* „pes pojídá kravské výkaly – touží po dalších“ vyjadřuje chtít více. Přirovnání často používané o muži beznadějně toužícím po ženě, které označuje neuskutečnitelnou touhu, zní 癞蛤蟆想吃天鹅肉——(痴心)妄想 *lài háma xiǎng chī tiānē ròu - (chí xīn) wàng xiǎng* „ropucha touží jíst labutí maso – zbožné přání“ a jako popustit uzdu fantazii bychom mohli interpretovat *xiehouyu* 做梦变蝴蝶——想入非非[飞飞] *zuò mèng biàn húdié - xiǎng rù fēi fēi* „snít o proměně v motýla – představovat si létání“.

Jedním z duševních procesů je nesporně také **porozumění** (6), přičemž význam jasně něčemu rozumět či mít o něčem jasno vystihují např. *xiehouyu* 斑鸠吃萤火虫——肚里明 *bānjiū chī yíng huǒ chóng - dù lǐ míng* „hrdlička sní světlušku – v břiše je jasno“, 肚里吞了萤火虫——心里明亮 *dù lǐ tūn le yíng huǒ chóng - xīn lǐ míngliàng* „spolknout světlušku – v srdci je jasno“ či 吃了萤火虫——心里明白 *chī le yíng huǒ chóng - xīn lǐ míngbái* „sníst světlušky – v srdci je jasno“.

Nejméně zastoupenou skupinou významů byly významy spjaté se **znalostí** (4), z nichž např. být odborníkem ve svém oboru vyjadřuje 卖肉的杀羊——内行 *màiròude shā yáng - nèiháng* „řezník zabíjí jehně – je to expert“.

V tomto sémantickém okruhu můžeme pozorovat výrazné spojení určitých typů zvířat ze zdrojových oblastí s okruhem významů v cílových oblastech. Jedná se konkrétně o výskyt ropuchy ve čtyřech z devíti *xiehouyu* týkajících se přání a spojení světlušky

s významem porozumění, kde si tohoto provázání můžeme povšimnout u všech *xiehouyu* s tímto významem, až na jedno.

Kategorie	Celk. počet
9.1 neznalost	19
9.2 přání	10
9.3 porozumění	6
9.4 znalost	4
CELKEM	39

Tabulka 9: Sémantický okruh 9. Duševní procesy

10. Kvantita a kvalita

Pomocí *xiehouyu* Číňané také mohou vyjadřovat vlastnosti předmětů či lidí z hlediska kvantity a kvality (38), přičemž tyto idiomy můžeme rozdělit do pěti kategorií. Společným rysem první a zároveň největší kategorie je určité **hodnocení** (12). Např. k popsání něčeho lišícího se oproti normálnímu stavu se dá použít *xiehouyu* 鸟中之凤、鱼中之龙——出类拔萃 *niǎo zhōng zhī fèng, yú zhōng zhī lóng - chū lèi bá cuì* „fénix mezi ptáky, drak mezi rybami – vyčnívat oproti běžnému“. Pokud někdo něco dobře promyslí a je to dobře započato i dobře dokončeno, vyjádří to idiom 小猫吃小鱼儿——有头有尾 *xiǎo māo chī xiǎo yú er - yǒu tóu yǒu wěi* „kotě jí rybičku – hlavu i ocas“. V korpusu se také vyskytla tři *xiehouyu* s významem být nejlepší, špičkový, nejlepší kvality či velmi dobrý, kde je shodně využita homonymie slov. Jedná se o 赶鸭子过河——呱呱叫 *gǎn yāzi guò hé - gūa gūa jiào* „hnát kachny přes řeku – kvákání“, 狗撵鸭子——呱呱叫 *gǒu niǎn yāzi - gūa gūa jiào* „pes honí kachny – kvákání“ a 鸭子下水——刮刮[呱呱]叫 *yāzi xià shuǐ - guāguā jiào* „kachna jde do vody – kvák-kvák“.

Společným rysem druhé kategorie tohoto sémantického okruhu je **velikost** (8). Např. jsme v námi analyzovaném vzorku zaznamenali čtyři *xiehouyu*, která popisovala stav, kdy se člověk stále zmenšuje, přičemž první uvedené je používáno ironicky, pokud někdo stále hubne: 罐儿里的王八——越养越缩 *guànr lǐ de wángba - yuè yǎng, yuè suō* „želva ve sklenici – čím déle ji chováte, tím je menší“, 坛子里养王八——越养越抽/缩 *tánzi lǐ yǎng wángba - yuè yǎng yuè chōu/suō* „chovat želvu ve

džbánu – stále se zmenšuje“ a 坛子里养乌龟——越养越小 *tánzi lǐ yǎng wūguī - yuè yǎng, yuè xiǎo* „chovat želvu ve džbánu – čím více ji krmíte, tím menší se stává“.

Další okruh významů vyjadřuje **stejnost** (8), jde tedy o *xiehouyu*, kde určitou kvalitou oplývají oba subjekty, např. se zde objevila tři spojení, která popisují situaci, kdy jeden člověk kritizuje druhého za něco, čeho se dopouští sám také. Jde o 王八笑鳖爬——彼此彼此 *wángba xiào biē pá - bǐ cǐ, bǐ cǐ* „želva se směje jiné plazící se želvě – stejné“, 乌龟笑鳖爬——彼此彼此 *wūguī xiào biē pá - bǐ cǐ bǐ cǐ* „želva se směje lezoucí jiné želvě – jedna je jako druhá“ a 乌龟笑猪黑——自己不觉得 *wūguī xiào zhū hēi - zìjǐ bùjuéde* „želva se směje praseti, že je černé – nevědomá si vlastní černoty“. Všechna tato *xiehouyu* vyjadřují význam českého „hrnec kotel kárá, černí jsou oba“.

Čtvrtou kategorii spojuje vyjádření **množství** (6). Pro vyjádření páru či dvojice můžeme použít 斑鸠下蛋——一对 *bānjiū xià dàn - yí duì* „hrdlíčka klade vajíčka – jeden pár“ nebo 春天的猫——净对儿 *chūntiān de māo - jìng duìr* „kočky na jaře – všechny v párech“. Velmi malé množství vyjadřuje 小蚕吃桑叶——一星半点儿 *xiǎo cán chī sāngyè - yì xīng bàn diǎnr* „morušový červ okusuje morušové listy – maličké kousky“.

Poslední kategorií tohoto okruhu jsou **porovnání** (4), kde dochází ke srovnávání lepších a horších kvalit, např. to, že někdo zbavený moci a postavení je na tom hůře než obyčejný člověk, vyjadřuje 下了架的孔雀——不如鸡 *xiàle jiàde kǒngquè - bùrú jī* „páv se staženým ocasním peřím – nemá na slepici“.

Kategorie	Celk. počet
10.1 hodnocení	12
10.2 velikost	8
10.3 stejnost	8
10.4 množství	6
10.5 porovnávání	4
CELKEM	38

Tabulka 10: Sémantický okruh 10. Kvalita a kvantita

Nezařazená *xiehouyu*

Rozdělením 884 *xiehouyu* do skupin dle společných významů se nám podařilo vytvořit deset velkých sémantických okruhů. Po tomto členění v korpusu zůstalo 88 idiomů, které byly svými významy příliš rozmanité, a nedaly se tak do vytvořených okruhů zařadit. Aby nedošlo k přílišnému rozmělnění textu práce, neuvádíme již jejich příklady, ale pouze výčet oblastí, do kterých jejich významy spadaly. Jednalo se např. o barvy, čas, finance, náhodu, nebezpečí, obtížnost, počasí, problémy, rychlost, spravedlnost, vzácnost či záležitosti. Co se týká výskytu zvířat ve zdrojových oblastech, nejčastěji se objevoval kůň (12), slepice/kuře/kohout (12), myš (7), tygr (7), pes (6) a kočka (5).

ANALÝZA ZDROJOVÝCH OBLASTÍ

Dalším cílem naší práce bylo zmapovat zvířata vyskytující se ve zdrojových oblastech, a právě tomu se věnujeme v této druhé kapitole praktické části. Její součástí je přehled všech zvířat, přičemž blíže se zaměřujeme pouze na ta nejfrekventovanější z nich, a to z hlediska oblastí lidské činnosti, se kterými byla spjata, případných význačných spojení, která tvořila s jinými zvířaty, a v neposlední řadě také přinášíme analýzu z hlediska symboliky, kde komparujeme naše zjištění s odbornou literaturou.

Nejprve je třeba zmínit, že při zpracování jsme museli zohlednit dvě skutečnosti. První z nich byla situace, kdy danému čínskému pojmu odpovídá v naší slovní zásobě více jazykových jednotek. Koncept některých druhů zvířat je totiž v čínštině širší, a proto se v našich překladech mohou objevovat podle kontextu různá zvířata. Např. čínské 鸡 jī v sobě zahrnuje jak slepici, kuře, tak i kohouta. Dále 兔子 tùzǐ může odkazovat jak na králíka, tak na zajíce a 牛 niú označuje buvola, vola či krávu. V těchto případech uvádíme všechny varianty, které jsme v překladech dle kontextu volili, ale s daným druhem zvířetem pracujeme jako s jednou jednotkou (např. slepice/kuře/kohout). Druhým případem byla situace, kdy pro jedno zvíře v čínštině existuje více názvů, např. pes se vyskytl jako 狗 gǒu a 犬 quǎn, tygr jako 老虎 lǎohǔ a 大虫 dàchóng či osel jako 驴子 lǘzi a 毛驴 máolǘ. V těchto případech jsme všechna zaznamenaná označení přiřadili danému zvířeti a opět se všemi pracovali jako s homogenní skupinou. Zvláštní případ nastal u myši a krysy, kde se u překladů některých *xiehouyu* řídíme spíše kontextem než znakovou podobou. Pro potřeby této analýzy však považujeme 老鼠 lǎoshǔ za myš a 耗子 hàozi za krysu. Dále chceme upozornit na výskyt šesti různých typů želv. Vzhledem k různým interpretacím, co se týká překrývání těchto druhů, jsme se rozhodli je uvádět zvlášť⁷².

Následující tabulky obsahují přehled všech zastoupených zvířat spolu s počty výskytů. První tabulka ukazuje nejčastěji se vyskytující zvířata, přičemž byla vybrána ta, která se objevila více než dvacetkrát.

⁷² V tomto případě užíváme znakovou podobu jako součást názvu želvy, tedy např. „želva 王八“ či „želva 鳖“ a jako takový se objevuje i dále v textu. Toto se však netýká kapitoly Analýza sémantických oblastí, kde kvůli zachování konzistentnosti textu znaky neudátíme, avšak máme zde namysli nejfrekventovanější druh, tedy želvu 乌龟.

Zvíře	Počet
slepice/kuře/kohout (鸡 jī, 母鸡 mǔjī, 九斤黄 jiǔjīnhuáng, 公鸡 gōngjī, 雄鸡 xióngjī)	67
pes (狗 gǒu, 犬 quǎn, 黄狗 huánggǒu)	65
tygr (老虎 lǎohǔ, 大虫 dàchóng)	56
myš (老 lǎoshǔ, 小白 xiǎo báishǔ)	48
kůň (马 mǎ)	46
kočka (猫 māo)	44
osel (驴子 lúzi, 毛驴 máolú)	34
buvol/vůl/kráva (牛 niú, 老牛 lǎoniú, 黄牛 huángniú)	32
prase (猪 zhū, 老母猪 lǎo mǔzhū, 野猪 yězhū)	30
kachna (鸭子 yāzi)	28
opice (猴子 hóuzi, 狒狒 fèifèi)	26
ryba (鱼 yú)	24
želva 乌龟 (wūguī)	24

Tabulka 11: Přehled nejčastěji se vyskytujících zvířat

Můžeme si povšimnout, že sedm z nejčastěji se vyskytujících zvířat patří do čínského zvířetníku. Také zde nalezneme téměř všechny zástupce tzv. „šesti domácích zvířat“ 六畜 *liuchū*. Jedná se v čínském kulturním a historickém kontextu o důležitou skupinu zvířat, která mají svůj význam nejen z hlediska rituálního a kulturního, ale také mají praktické využití při lovu, hlídání lidí a majetku nebo přepravě osob či zboží. Části zvířecích těl se využívaly také v tradiční čínské medicíně a maso zvířat samozřejmě tvoří podstatnou složku potravy.⁷³ Řadí se zde konkrétně prase, kráva, ovce, kůň, slepice/kuře a pes.⁷⁴

Druhá tabulka přináší přehled všech zbývajících druhů zvířat. Většinou se jedná o zvířata, která již nenáleží do čínského zvířetníku, až na králíka/zajíce, hada a ovci, která zároveň patří i mezi „šest domácích zvířat“. Rozdílem je také skladba, kdy mezi méně

⁷³ HATALOVÁ, 2007, s. 162-163.

⁷⁴ <https://chinese.yabla.com/chinese-english-pinyin-dictionary.php?define=%E5%85%AD%E7%95%9C>

frekventovanými druhy nenajdeme tolik zástupců savců, ale naopak je zde mnohem více ptáků a hmyzu.

Počet	Zvíře
20	hovnivál (屎壳螂 shǐkēláng, 屎壳郎 shǐkēlàng), vlk (狼 láng), vrabec (麻雀 máquè), želva 王八 (wángbā)
19	králík/zajíc (兔子 tùzǐ), moucha (苍蝇 cāngyíng)
18	liška (狐狸 húlí)
16	kolonok (黄 huángshǔ)
15	černý medvěd (狗熊 gǒuxióng, 黑瞎子 hēixiāzi, 黑熊 hēixióng), ropucha (癞蛤蟆 làihámá)
13	krab (螃蟹 pángxiè), krysa (耗子 hàozi), mravenec (蚂蚁 mǎyǐ)
12	ovce (羊 yáng), pták (鸟 niǎo), žába (青蛙 qīngwā, 蛤蟆 há má)
11	had (蛇 shé), ježek (刺猬 cìwei)
10	kobylka (蚂蚱 mǎzhā), komár (蚊子 wénzi)
9	vrána (乌鸦 wūyā, 老鸱 lǎoguā)
8	velbloud (骆驼 luòtuó)
7	orel (鹰 yīng), světluška (萤火虫 yíng huǒ chóng), vodní buvol (水牛 shuǐniú), želva 鳖 (biē, 老鳖 lǎobiē)
6	želva 甲鱼 (jiǎyú)
5	blecha (跳蚤 tiào zǎo), mops (哈巴狗 hābāgǒu), včela (蜜蜂 mìfēng)
4	bahenka (田螺 tiánluó), bourec morušový (蚕 cán), býk (牯牛 gǔniú), cikáda (蝉 chán, 知了 zhīliǎo), cvrček (蚰蚰儿 qūqū, 蟋蟀 xīshuài), husa (鹅 é), majna (八哥儿 bāgēr), páv (孔雀 kǒngquè), pavouk (蜘蛛 zhīzhū), slon (象 xiàng), stonožka (百脚 bǎijiǎo), štěnice (臭虫 chòuchóng), štír (蝎子 xiēzi), úhoř (鳢鱼 shànyú), veš (虱子 shīzi), vlaštovka (燕子 yànzi)
3	datel (啄木鸟 zhuómùniǎo), jestřáb (老鹰 lǎoyīng), kapr (鲤鱼 lǐyú), mřenka (泥鳅 níqiū), sova (夜猫子 yèmāozi), tele (牛犊)

	niúdú), vážka (蜻蜓 qīngtíng), žížala (蚯蚓 qiūyǐn, 曲蟻 qūshān)
2	červotoč (蛀虫 zhùchóng, 生虫 shēngchóng), divoká husa (雁 yàn), hrdlička (斑 bānjiū), koza (山羊 shānyáng), krokodýl (鳄鱼 èyú), kudlanka (螳臂 tángbì), medvěd (熊 xióng), mûra (飞蛾 fēi'é), pijavice (蚂蝗 mǎhuáng), pštros (鸵鸟 tuóniǎo), sršeň (马蜂 mǎfēng), želva 团鱼(tuányú)
1	bažant (野鸡 yějī), bizon (野牛 yěniú), brouk (甲虫 jiǎchóng), gazela (黄羊 huángyáng), hlístice (蛔虫 huíchóng), holub (鹁鸽 bó gē), holubice (鸽子 gēzi), hraboš (田鼠 tiánshǔ), jehně (羊羔儿 yánggāor), jelen (鹿 lù), kachna pižmová (旱鸭子 hàn yāzi), kobra (眼镜蛇 yǎnjìngshé), krab světloňhý (螳螂 tángláng), krahujec (鹁子 yàozi), krajta (蟒蛇 mǎngshé), kreveta (虾米 xiāmi), krtonožka (蜈蚣 wúgōng), leopard (金钱豹 jīnqiánbào), mandžuský jeřáb (仙鹤 xiānhè), mořský šnek (海螺 hǎiluó), motýl (蝴蝶 húdié), orlovec říční (鱼鹰 yúyīng), papoušek (鹦鹉 yīngwǔ), ryba fugu(河豚 hétún), skřivan (百灵鸟 bǎilíng niǎo), splešťule (水蝎子 shuǐxiēzi), šakal (豺狼 chái láng), škeble (蚌 bǎng), šnek (蜗牛 wōniú), šváb (蟑螂 zhāngláng), vodní had (水蛇 shuǐshé), vosa (黄蜂 huángfēng), vydra (水獭 shuǐtǎ), zmije (毒蛇 dúshé), želva 脚鱼(jiǎoyú)

Tabulka 12: Přehled všech zbývajících vyskytujících se zvířat

Dohromady jsme ve zdrojových oblastech zaznamenali 114 různých druhů zvířat, přičemž dalším zajímavým zjištěním byl fakt, že v některých případech zkoumané zdrojové oblasti obsahovaly více zvířat. Konkrétně ve 146 případech se ve zdrojové části vyskytla dvě zvířata, ve třech případech tři zvířata a v jednom případě čtyři zvířata. Pokud se zvířat objevilo více, mohli jsme pozorovat některá významná spojení, která navzájem tvořila. Níže se věnujeme podrobněji třinácti nejfrekventovanějším zvířatům.

Číňané věřili, že **slepice** či její obraz dokáže odhánět zlé duchy a v jižní Číně se předvídala budoucnost ze slepičích vajec či se četly věštby i z jejich kostí.⁷⁵ Kohout je desátým zvířetem čínského zvěrokruhu. V námi analyzovaném vzorku se slepice vyskytla více jak v polovině případů společně s jiným zvířetem. Nejčastěji se jednalo o kolonka a kachnu. Významy *xiehouyu* se znakem slepice ve zdrojové oblasti byly poměrně rozmanité, např. se jednalo o negativní chování, modalitu (nemožnost) či mezilidské vztahy (řeč).

Pes je jedenácté zvíře čínského zvěrokruhu. Číňané však většinou k obyčejným psům nezaujíají obzvláště přátelský postoj. Jeho symbolická role se velmi liší v severní a jižní Číně. Na severu věřili, že psi dokážou zahánět zlé demony a duchy, a tak např. duševně nemocné pomazávali jejich výkaly nebo dávali do hrobu papírové psy na ochranu. V jižní Číně zase pes vystupoval v lidových pohádkách, kde např. nosil lidem rýži nebo byl vyobrazován jako velmi věrný druh.⁷⁶ Pes se v naprosté většině případů vyskytoval sám a sémanticky se nejvíce objevovalo negativní chování, především předstírání, konfliktní mezilidské vztahy, negativní emoce a expresivní výrazy (urážky) spolu s politickým kontextem.

Tygr je třetí zvíře čínského zvěrokruhu a symbolizuje odvahu, jelikož dokáže zahánět demony. Z toho důvodu jej můžeme na hrobech nalézt v podobě kamenných soch. Také je považován za krále horských zvířat a ve staré Číně mu byly přinášeny oběti, protože lovil divoká prasata, která ničila pole.⁷⁷ Asi ve třetině případů se objevil v kombinaci s jiným zvířetem, v několika případech právě s prasetem a mezi analyzovanými idiomy se vyskytlo přímo související *xiehouyu*, které znamená půjčit si a nevrátit: 老虎借猪——有借无还 *lǎohǔ jiè zhū – yǒu jiè, wú huán* „tygr si půjčuje prase – nikdy ho nevrátí“. Lidé měli z tygra takový strach, že ani nevysslovovali jeho jméno, ale mluvili o něm např. jako o „velkém hmyzu“.⁷⁸ V našem vzorku jsme se také mohli setkat s tímto označením, a to konkrétně ve *xiehouyu* 景阳岗上武松遇大虫——不是虎死，就是人亡 *Jǐngyáng Gāng shàng Wǔ Sōng yù dà chóng – búshì hǔ sǐ, jiù shì rén wáng* „Wu Song se setkal s tygrem na hřebeni Ťing-jang – buď tygr, nebo člověk bude zabit“, které znamená, že jen jeden může přežít. Místo

⁷⁵ EBERHARD, 2001, s. 227–228.

⁷⁶ Tamtéž, s. 196–197.

⁷⁷ Tamtéž, s. 253

⁷⁸ Tamtéž, s. 253.

pokusů o vyhubení prosili mnozí guverněři tygra, aby opustil jejich oblast a vrátil se do hor, což podle starých zpráv tygr také udělal.⁷⁹ V námi analyzovaném korpusu se několikrát hovoří o tygrovi, který sestupuje z hor či se do nich vrací apod., např. idiom 放虎归山——必有后患 fàng hǔ guī shān – bì yǒu hòu huàn „vypustit tygra zpět do hor – později jistě přijdou problémy“ vyjadřuje, že později se jistě dostaví problémy. Co se týká sémantických oblastí *xiehouyu* s tygrem, opakovaně se jednalo o expresivní výrazy, konkrétně urážky a také politický kontext.

Myš byla pro staré Číňany symbolem bázlivosti, ale také nesmírné píle a bohatství, protože je schopná sesbírat velké množství zrna, a tato její snaživost byla oceňována jako cesta vedoucí k prosperitě. Na druhou stranu byla však také vnímána jako škůdce a nepřítel rolníků. S přítomností myši v domácnostech souvisí i přítomnost koček, jejich odvěkých nepřátel.⁸⁰ Toto spojení můžeme pozorovat i v našem vzorku, kdy se myš poměrně často vyskytovala v kombinaci s dalším zvířetem, kterým byla v naprosté většině případů právě kočka. Ze sémantického hlediska se myš objevovala v idiomech souvisejících s negativním chováním a nemožností či neschopností.

Kůň je sedmé zvíře čínského zvěrokruhu a v Číně byl vždy vysoce ceněn.⁸¹ V námi analyzovaném vzorku se objevoval většinou samostatně, a když už byl ve dvojici, tak výlučně s volem/buvolem/krávou nebo oslem. Oblasti významu zahrnovaly negativní a neutrální chování, marné snažení a nepříjemné prožitky.

Na **kočku** je z jedné strany nahlíženo jako na užitečné zvíře k chytání myši⁸², což v našem korpusu dokládá fakt, že se vyskytovala více ve dvojici než samostatně, přičemž nejvíce právě s myší či krysou. Kromě toho je však spojována s démonickými silami a mezi Číňany o ní panuje mnoho pověr, např. když vrhne cizí kočka v domě kořata, je to považováno za špatné znamení; dětem, které nechtějí spát, matky hrozívají, že si pro ně přijde kočka; díky svým dobrým očím může v noci vidět duchy; mrtvé kočky se mají po smrti pověsit místo pohřbení, aby se nestaly zlými démony. Dále se také věřilo, že když kočka přeskočí rakev, nebožtík obživne a bude chodit strašit coby živoucí mrtvola.⁸³

⁷⁹ EBERHARD, 2001, s. 254.

⁸⁰ OBUCHOVÁ, 2000, s. 91, 94.

⁸¹ Tamtéž, s. 127.

⁸² Tamtéž, s. 111.

⁸³ Tamtéž, s. 111.

V námi analyzovaném vzorku byla opravdu kočka spojována s negativním chováním a negativními charakterovými vlastnostmi.

Osel je v Číně, stejně jako u nás, považován za hloupé zvíře. Dříve sloužil jako jezdecké zvíře chudším lidem a nižším úředníkům a také např. jeden z čínských svatých Zhang Guolao jezdí na oslu, kterého může složit a strčit do bambusové trubice.⁸⁴ V našem korpusu jsme zaznamenali dvě *xiehouyu* odkazující na tuto postavu, např. 张果老骑驴——往后看 Zhāng Guǒ Lǎo qí lú – wǎng hòu kàn „Zhang Guolao (jeden z osmi taoistických nesmrtelných) jede na oslu (vždy zpodobněn jedoucí pozpátku) – dívající se dozadu“. Tento idiom znamená přemýšlet o minulosti a neuvažovat o budoucnosti. V naprosté většině případů se osel vyskytoval samostatně, ale pokud byl spojen s jiným zvířetem, jednalo se téměř vždy o koně. Sémanticky byl hojně spojován s lidskými činnostmi marným snažením a neúspěchem, negativním chováním, expresivními výrazy a kvalitou a kvantitou.

Buvol (vůl, kráva) je druhým zvířetem čínského zvěrokruhu. Pro Číňany se stal díky své pomalosti symbolem poklidného života bez honby za kariérou a také je symbolem jara a zemědělských prací. Je oceňován pro svou sílu a vytrvalost. Někteří Číňané dodnes projevují úctu svému nejvěrnějšímu pomocníkovi na rýžových polích tím, že nekonzumují hovězí maso⁸⁵. V návaznosti na tuto symboliku můžeme v našem vzorku identifikovat *xiehouyu* související s prací, pílí, ale také marným snažením. Buvol se poměrně často objevoval v kombinaci s jiným zvířetem, nejčastěji koněm.

Prase (či vepř) je posledním z dvanácti znamení čínského zvěrokruhu. Symbolizuje mužskou sílu. V Číně mají prasata černé nebo bílé zbarvení⁸⁶. Prase černé barvy se v námi analyzovaném vzorku vyskytlo a ve *xiehouyu* byla vždy také vrána a tyto idiomy všechny označovaly někoho, kdo vidí nedostatky jen u druhých neboli „hrnec kotel kárá, černí jsou oba“. Mezi tato *xiehouyu* patří např. 老鸦笑猪黑——自丑不觉 lǎoyā xiào zhū hēi – zì chǒu bùjué „vrána se směje černému praseti – nevnímá vlastní vady“. Jako u jediného z druhů zvířat zde můžeme pozorovat důraz kladený na samici zvířete, tedy

⁸⁴ OBUCHOVÁ, 2000, s. 184–185.

⁸⁵ Tamtéž, s. 95.

⁸⁶ EBERHARD, 2001, s. 205.

častý výskyt znaku prasete ve spojení 老母猪. Sémanticky bylo nejčastěji spojováno s fyzickou stránkou člověka, ať už se smrtí, uspokojením hladu či kondicí.

Kachna bývá častým motivem na selských výšivkách a např. mandarínská kachna je symbolem manželského štěstí.⁸⁷ V našem korpusu jsme nezaznamenali odkazy na některý ze symbolických výkladů. Co se týká kombinace s jinými zvířaty, přibližně v polovině případů se ve zdrojové části kachna objevila s jiným zvířetem, kterým byla ve většině případů slepice (kuře) a dále např. také husa. Sémantické okruhy se týkaly fyzické stránky člověka, konkrétně uspokojení hladu a kondice a také chování.

Opice je devátým zvířetem v čínském zvěrokruhu, přičemž bývá často považována za jeho nejméně inteligentnější bytost.⁸⁸ V této pozitivní konotaci se v našem vzorku vyskytlo pouze jedno *xiehouyu*, a to 江湖佬耍猴子——名堂多 Jiānghúlǎo shuǎ hóuzi – míngtāng duō „potulný bavič předvádí opičí show – má velký repertoár“, které znamená mít různé triky v rukávu. Opice se ve zdrojových oblastech objevovala téměř výlučně samostatně, pouze ve dvou případech s jiným zvířetem. Ze sémantických okruhů převažuje negativní chování a expresivní výrazy, konkrétně urážky.

Slovo **ryba** v čínštině zní stejně jako výraz pro „nadbytek“ (余 yú), a proto je ryba symbolem hojnosti. Číňané ji konzumují na nový rok, aby si zajistili nadbytek. Dále např. o šťastném manželském páru se říká, že „si užívají radostí ryb a vody“.⁸⁹ Pozitivní emoce štěstí v našem korpusu nebyla příliš zastoupena, ale v jednom z těchto idiomů se vyskytuje právě ryba ve významu být velmi šťastný, např. z nečekaného zisku nebo dobré zprávy a být příjemně překvapený: 剖鱼得珠——喜出望外 pōu yú dé zhū – xǐ chū wàng wài „rozříznout rybu a najít perlu – být velmi šťastný“. Ryba se ve spojení s jiným zvířetem objevila asi v jedné třetině případů a z toho nejhojněji s kočkou.

Želva 乌龟 byla ve všech dobách pokládána za záhadné a velmi symbolické zvíře. Její krunýř byl srovnáván s nebeskou klenbou a její spodní strana s plochou deskou země. A právě kvůli těmto kosmickým vztahům a znamením na jejím krunýři se používala želvovina již velmi brzy k věštění. Díky své dlouhověkosti je také symbolem dlouhého

⁸⁷ EBERHARD, 2001, s. 105.

⁸⁸ OBUCHOVÁ, 2000, s. 102.

⁸⁹ EBERHARD, 2001, s. 201

života. Rovněž představuje trvalou pevnost⁹⁰, přičemž tuto její vlastnost jsme mohli opakovaně pozorovat ve *xiehouyu*, která sémanticky souvisela s konfliktem v mezilidských vztazích, např. 石头上甩乌龟——硬碰硬 *shítou shang shuāi wūguī - yìng pèng yìng* „mrštit želvou o kámen – tvrdost narazí na tvrdost“, které znamená na násilí odpovědět násilím. Dalším častým okruhem byla kvalita a kvantita, konkrétně stejnost. Co se týká kombinace s jinými zvířaty, ta se vyskytla pouze asi v jedné čtvrtině případů, přičemž nejčastěji se jednalo o jiný typ želvy či jiného vodního živočicha.

⁹⁰ EBERHARD, 2001, s. 284–285.

ZÁVĚR

Tato práce se zabývala specifickou skupinou čínských rčení, kterou jsou *xiehouyu*. Ta jsou strukturně jasně rozdělena na dvě části, přičemž první část čerpá motivy z určité zdrojové oblasti a přenáší je do oblasti cílové. Zaměřili jsme se na významové posuny ze zdrojových oblastí, které obsahují zvíře do oblasti lidského světa. Prvním z našich cílů bylo provést kategorizaci sémantických oblastí *xiehouyu* a druhým cílem bylo zmapovat zdrojové oblasti *xiehouyu* s ohledem na objevující se zvířata.

První položená výzkumná otázka zněla: „Do jakých oblastí lidského světa se přesunul význam *xiehouyu* obsahujících zvíře?“ Celkový korpus o počtu 884 idiomů se nám podařilo rozčlenit do deseti sémantických okruhů, které spolu se zastoupením jednotlivých *xiehouyu* uvádíme v tabulce níže. Nezařaditelných *xiehouyu* zůstalo 88, což vzhledem k velikosti celkového vzorku považujeme za zanedbatelné množství, které nemá výrazný vliv na výsledky analýzy.

Název okruhu	Počet
1. Chování člověka	207
2. Charakterové vlastnosti	105
3. Mezilidské vztahy	88
4. Modalita	82
5. Emoce a nepříjemné prožitky	71
6. Lidské činnosti	70
7. Fyzická stránka člověka	52
8. Expresivní výrazy a politický kontext	44
9. Duševní procesy	39
10. Kvantita a kvalita	38

Tabulka 13: Soupis sémantických okruhů

Rovněž jsme si mohli povšimnout, že u některých okruhů se *xiehouyu* dala zřetelně rozdělit na pozitivní, negativní a neutrální. Jednalo se o chování člověka, charakterové vlastnosti a emoce a nepříjemné prožitky. V těchto případech vždy výrazně početně převládala *xiehouyu* s negativním zabarvením. U prvního a druhého okruhu se jednalo přibližně o dvě třetiny a u šestého dokonce o více než tři čtvrtiny⁹¹.

⁹¹ Zde do celkového součtu počítáme jak kategorii negativních emocí, tak kategorii nepříjemných prožitků.

Druhá výzkumná otázka zněla: „Jaká zvířata se nejčastěji vyskytují ve zdrojových oblastech *xiehouyu* obsahujících zvíře?“. Nejprve se zde podíváme na námi vyslovenou hypotézu ohledně předpokládaných zvířat, která se částečně potvrdila. Celkový výskyt očekávaných zvířat byl následující: žába (12), tygr (56), pes (65), myš (46), kočka (44), králík (19), komár (10) a želva (60⁹²). Tedy až na žabu a komára, kteří se neobjevovali v námi analyzovaném vzorku zase tak často, se ve zbylých případech jednalo o hojně zastoupená zvířata. Dohromady jsme ve zdrojových oblastech zaznamenali 114 různých druhů zvířat, přičemž také bylo možné pozorovat, že v některých případech se ve zdrojové oblasti nacházelo více zvířat. Konkrétně v necelé čtvrtině případů tvořila zdrojovou část dvě zvířata, ve třech případech tři zvířata a v jednom případě čtyři zvířata. Celkově jsme v této druhé analýze zjistili, že mezi zvířata s největším výskytem (přes 20), patřila slepice, pes, tygr, kuň, myš, kočka, osel, prase, kachna, opice, kohout, ryba, želva, vůl a hovnivál. Dále analýza ukázala, že v případech, kdy se ve zdrojové části vyskytla dvě zvířata, se často jednalo o výlučná či téměř výlučná spojení dvou zvířat, např. kočka – myš, želva – želva (různé druhy), ryba – kočka, kuň – vůl/buvol/kráva či králík – orel.

Náš poslední předpoklad, že při překladu nebude možné nalézat české ekvivalenty, jelikož jde o typ rčení, který v českém jazyce nemáme, se rovněž ukázal jako správný. Mohli jsme si povšimnout, že v některých případech se dalo pouze obrazné výrazy, které *xiehouyu* vyjadřovala, vystihnout českým idiomatickým spojením s obdobným významem.

Problematika tohoto specifického a zajímavé typu rčení stále není dostatečně prozkoumána, ale domníváme se, že naše práce dosavadní znalost tohoto tématu rozšiřuje. Jelikož se jedná o bohatý jazykový jev, v rámci dalšího výzkumu by se nabízelo pokračovat analýzou *xiehouyu* s vymezením jiné zdrojové oblasti, např. postavy z čínské literatury či historie, části těla nebo jídlo. Další možností by bylo postupovat naopak, tedy zvolit cílovou oblast a zkoumat, co se u těchto *xiehouyu* nachází v oblastech zdrojových.

⁹² Zde počítáme dohromady všechny znaky, které nesly význam želvy, přičemž se celkem jednalo o šest různých výrazů: želva 乌龟, želva 王八, želva 鳖, želva 甲鱼, želva 团鱼 a želva 脚鱼.

Resumé

One of the most interesting areas of each language are idioms and sayings. This thesis deals with one of the types of Chinese idioms called 歇后式 *xiēhòuyǔ*. They are composed of two parts, the first part drawing motifs from a certain source domain and transferring them to the target domain. It is interesting to observe the shift in meaning between these domains. This thesis focuses on shifts between the source areas that contain an animal to the human world. The thesis is divided into two main parts: theoretical and practical. Chapters on metaphors, classification of Chinese idioms and symbolism in Chinese culture are part of the theoretical introduction. The practical part is based on a corpus compiled from *A Chinese-English Dictionary of Enigmatic Folk Similes* (Rohsenow 1991). The corpus of 884 *xiehouyu* is analysed from two perspectives, the first aim being to categorise the semantic areas of *xiehouyu* in which animals are found and the second aim being to map the source domains of *xiehouyu* with respect to emerging animals. The output of the thesis is also the Chinese-Czech dictionary of *xiehouyu*.

Key words: idiom, *xiehouyu*, metaphor, source and target domains, zoopelatives

Bibliografie

- BOGUSHEVSKAYA, Victoria. Guanyongyu. In: SYBESMA, R. P. E., James MYERS et al. *Encyclopedia of Chinese language and linguistics*. Volume 2, De-Med. Boston: Brill, 2017a, s. 333–338.
- BOGUSHEVSKAYA, Victoria. Yanyu. In: SYBESMA, R. P. E., James MYERS et al. *Encyclopedia of Chinese language and linguistics*. Volume 4, Shā–Z. Boston: Brill, 2017b, s. 642–647.
- CHEY, Jocelyn. Xiehouyu. In: ATTARDO, Salvatore (ed.). *Encyclopedia of humor studies*. SAGE Publications, Inc., 2014, s. 812–813.
- ČERNÁ, Anna. Včelí píli dojdeš k cíli aneb Zvířata ve frazeologii. *Časopis Živa* [online]. Nakladatelství Academia, 2015, 2015(6), CXXVI [cit. 2022-05-03]. Dostupné z: <https://ziva.avcr.cz/files/ziva/pdf/jazykovy-koutek-vceli-pili-dojdes-k-cili-aneb-zvir.pdf>
- EBERHARD, Wolfram. *Lexikon čínských symbolů: obrázková řeč Číny*. Praha: Volvox Globator, 2001, 292 s.
- HATALOVÁ, Henrieta. The dog as a metaphor or symbol in chinese popular phraseology. *Asian and African Studies*, 2007, 16.2, s. 161–185.
- LAKOFF, George, JOHNSON, Mark. *Metafory, kterými žijeme*. Překlad Mirek ČEJKA. Brno: Host, 2002, 282 s.
- NEKULA, Marek. METAFORA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2017. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/METAFORA> [cit. 2022-04-29]
- OBUCHOVÁ, Lubica. *Čínské symboly*. Praha: Grada Publishing, 2000, 187 s.
- ROHSENOW, John S. *A Chinese-English Dictionary of Enigmatic Folk Similes (Xiehouyu)*. Arizona: University of Arizona Press, 1991.
- STOCH, Nastazja. Distinctive Features of Chinese Proverbs: A Comparative Study of Suyu and Yanyu and Other Types of Shuyu. In: *Roczniki Humanistyczne*, 64(9), 2016, s. 47-68.

ŠVARNÝ, Oldřich, Olga LOMOVÁ a Tchang Jün-ling RUSKOVÁ. *Gramatika hovorovej čínštiny v príkladoch: Gramatika hovorové čínštiny v príkladech. I/a.* Bratislava: Univerzita Komenského, 1991, 232 s.

VAŇKOVÁ, Irena et al. *Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky.* Praha: Karolinum, 2005, 343 s.

WALLS, Y., WALLS, J. Vocabulary and usage. In: *Using Chinese: A Guide to Contemporary Usage.* Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 133–139.

WHORF, B. L. *Language, thought, and reality: selected writings of Benjamin Lee Whorf.* Cambridge: Technology Press of Massachusetts Institute of Technology, 1956.

YIN, Binyong, ed. *100 Chinese two-part allegorical sayings.* Beijing: Sinolingua, 1999, 14, 200 s.

ZHANG, Grace. Chinese xiehouyu. In: CHAN, Sin-wai a kol. (ed.). *The Routledge Encyclopedia of the Chinese Language.* London: Routledge, 2016, s. 395–407.

Internetové stránky:

MDBG Chinese Dictionary [online]. [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: <https://www.mdbg.net/chinese/dictionary>.

Spisovný slovník jazyka českého [online]. [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>.

Yabla [online]. [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: <https://chinese.yabla.com/>.

Seznam příloh

Příloha 1: Korpus analyzovaných *xiehouyu*